БУХЫ ОРОНУУДАЙ ПРОЛЕТАРИНААР, НЭГЭДЭГТЫ!

Буряадай Залуушуул

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА ГАРАНА

БУРЯАДАЙ КОМСОМОЛОЙ ОРГАНИЗАЦИИН ОРГАН

ГАЗЕТЭ 1951 ОНОЙ ОКТЯБРИИН 1-һЭЭ БУРЯАД ХЭЛЭН ДЭЭРЭ ОРШУУЛАГДАЖА ГАРАНА

Суббото, февралиин 17, 1990 он

№ 8 (7071)

Сэн 5 мүнгэн.

РОССИН КОМСОМОЛ БАЙГУУЛАГДАХА ГҮ?

Россин комсомол тушаа «байгуулагдаха гү, али үгы гү!» гэһэн асуудал шиидхэхын тула залуушуулай союзай эхин организацинуудай 900-гаад түлөөлэгшэд Москвада суглараа. Эндэ февралиин 15-да РСФСР-эй комсомолой организацинуудай съезд нээгдээ.

Делегадууд зургаан час тухай съездын регламент зүбшэн хэлсээ. Журналистнууд забһарлалай үедэл делегадуудтай уулзаха баатай болоо. Фойе соо шанга үгэ буляалдаанууд үүсхэгдэдэг байба. Республиканска союз ямар байхаб, залуушуулай хүдэлөөн ямараар эмхидхэгдэхэб, комсомолой программа, устав ямар байхаб гэһэн олон тоото асуудалнууд гарана.

Манай тусхай корреспондент Владимир Лбонов хуралдаанай ябаса тухай һаяын номернуудта хөөрэжэ үгэхэ. Тэрэ съездэ хабаадалсана.

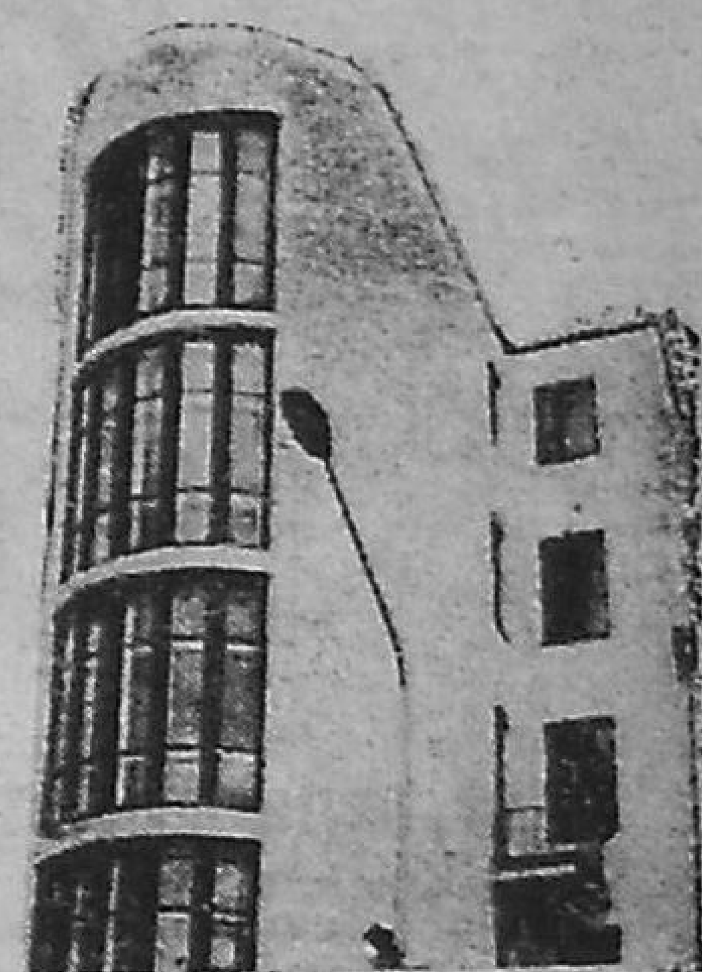
РЕСПУБЛИКА ДОТОР ДУРАСХААЛАЙ ҮДЭР ҮНГЭРӨӨ. ТЭРЭЭН ТУХАЙ РЕПОРТАЖ ТОЛИЛОГДОХО.

БОДОЖО ҮЗЭМӨӨР МЭДЭЭСЭЛ

СОВМИНАЙ «ТҮРҮҮШҮҮЛ»

гү, али партиин обком найдуулна...»

(2-ДОХИ НЮУРТА).

БНЦ-дэ БОЛОҺОН СУГЛААН

Февралиин 14-дэ Буряадай эрдэмэй түбэй (БНЦ) коммунистнуудай партийна нээмэл суглаан болоо. КПСС-эй Буряадай обкомой хүтэлбэрилгын түхэл хэлбэринүүд болон арга методүүд гэһэн темэ зүбшэн хэлсэгдээ. Обкомой үзэл сурталай таһагай, секретарьнарай, таһагуудые даагшанар болон аппарадай хүдэлмэри шангаар шүүмжэлэгдээ.

Зарим округуудта альтернативагүйгөөр кандидадууд дэбжүүлэгдэнэ, һунгагшадтай уулзалга болон һунгалтын урдахи хүдэлмэри үнгэргэхэдөө албанайнгаа байдалые хэрэглэхэ олон тоото ушарнууд дайралдана гэжэ үгэ хэлэгшэд аппарадай хүдэлмэрилэгшэдые шангаар шүүмжэлээ.

Уншагшадай уулзалгын ябаса тухай һайнаар ойлгожо абахын тула диктофон дээрэ бэшэгдэһэн хэдэн хүнүүдэй хэлэһэн үгэнүүдые дурдахамни.

КПСС-эй Октябрьска райкомой гэшүүн Белоколодов: «...32 округ альтернативагүй ябана... Тэдэнэй долоониинь Октябрьска районд, долоон кандидадуудай зургааниинь хүтэлбэрилэгшэд болоно. Округһоо округто, районуудта райкомуудай секретарьнарай ямараар дэбжүүлэгдэһыень, КПСС-эй обкомой таһагуудые даагшанарай «сэсэн» хүтэлбэри доро «Знание» бүлгэмэй зүгһөө тэдэнэй дэбжүүлэгдэхээр һэдэһыеншье таанад һайнаар мэдэнэ ха юмта. Нүхэдүүд, энэмнай партида ямар муухай эшхэбтэр ябадал болоно гээшэб! КПСС-эй Октябрьска райкомой аппарат юрын гүйсэдхэгшэд болошонхой, ямаршье эдэбхи үүсхэл гаргахада дэмжэнгүй даражархидаг байна. Юун тухай хэлэжэ байһанаа би мэдэнэб...

Январиин 30-да «Бурмедтехникын» коммунистнууд нэгэдэхи секретарь түрүүтэй КПСС-эй райкомой бюрое тушаалһаа бууха эрилтэ табиһан шиидхэбэри баталан абаа. Тиигээд тэдэ партиин гэшүүнэй түлбэриие партийна кассада эльгээхэеэ арсаад, тэрьедэгшэдэй жасада мүнгэеэ эльгээгээ. Харин үсэгэлдэр би райкомой бюрогой хоер гэшүүдтэ хонходоходомни, нэгэниинь-шье энэ шиидхэбэри тухай мэдэхэгүй байшоо!

М. В. Мохосоев ветерануудай, 1918—1944 онуудһаа партиин гэшүүдэй М. С. Горбачевто эльгээһэн бэшэг уншаба. Тэндэһээ хэдэн жэшээ дурдахамни.

«...Республика дотор орео байдал тохеолдоо, юундэб гэхэдэ, КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр Беляков кадрнуудые шэлэн абажа табихэ ленинскэ жэма еһонуудые бүдүүлигээр эбдэнэ. Гансал тэрээндэ үнэн сэхээр алба хэхэ дуратай, һаймһардаг «өөһэдынгөө» хүнүүдээр өөрыгөө хүреэлэнхэй. Тэдэ арадай болон партиин эрилтэнүүдтэ огтошье анхаралаа хандуулнагүй. Ажал хэрэгые урагшагүйдүүлһэн, нэрэ хүндэгүй хүнүүдые хүтэлбэрилхы үндэр тушаалнуудта дэбжүүлдэг гү, али нэгэ һууриһаань ондоо һууриде оруулдаг заншал обкомдо баримталдаг болонхой.

...Партиин обкомой бюрогой мүнөөнэй бүридэл республикын партийна организациие саашадаа удэридаха аргагүй гэжэ тоолоод, бюродо, секретариадта, обкомой аппарадта болон бүхы обкомой гүйсэд бүридэлдэ хамтынгаа зүгһөө этигээгүй байһанаа элирхэйлэн мэдүүлээд, иимэ шиидхэбэри абахаар КПСС-эй обкомой үргэдхэгдэмэл ээлжээтэ бэшэ пленум зарлаха эрилтэ табинабди: а) обкомой бюрогой мүнөөнэй бүридэлэй тушаалһаа бууха тухай ба эхин парторганизацинуудай дурадхалнуудые хараада абалсан, аппарадые шэнэлхэ тухай асуудал; б) ээлжээтэ бэшэ пленум бэлдэжэ үнгэргэхын тула саг зуурын бюро байгуулха тухай; в) КПСС-эй обкомой секретарь А. М. Беляковые партийна болон гүрэнэй харюусалгада хүртүүлхэ (альга ташалга).

СССР-эй арадай депутат Ю. Карепин: «Би эндэ хэлэгдэһэн үгэнүүдые дэмжэнэб. Депутадуудта кандидадуудай сүхэрһэн суурян мэтээр энэ бэшэг сэгнэнэб (һунгагшадта депутадуудта кандидадуудай хандалга тухай үгэ февралиин 10-да «БЗ-дэ» толилогдоо һэн). Бидэ энэ бэшэг «Правда Бурятии» газетэдэ толилуулхаар һэдэлгэ гаргаа һэмди. Зүгөөр манда арсаһан харюу үгөө».

И. С. Урбанаева: «КПСС-эй обкомой бюрое тушаалһаа бууха гэһэн эрилтые би һайшаанаб. Ветерануудай бэшэг доро гараа табихаб. Бидэ саашадаа найдаха этигэхэеэ болеобди... Тэдэнэр Маркс, Энгельс, Ленинние мэдэхэгүй аад, энэ хэрэг эрхилдэг хүнүүдые хардаха хүсэлтэй. Тэдэнэртэ ликбез эмхидхэхэ хэрэгтэй! («Тэдэ» — энэмнай КПСС-эй обкомой үзэл сурталай таһаг болоно — авторай ажаглалта, альга ташалган).

Һүүлээрнь КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь А. М. Беляковто үгэ үгтэбэ. Аудитори тэрэнэй үгэһэн харюуе оло дахин таһалдуулаа.

А. М. Беляков: «...Манай ажалда дутуу дундануд нилээд олон. Олонхиинь (ажаглалтануудтайгаар)— С. Б.) би зүбшөөнэб. Үнэхөөрөөшье бидэ өөһэдөөшье мэдэнэгүйбди. Энээнэйнгээ түлөө тон ехээр һанаагаа зобонобди энеэдэн гарана). Университедэй талаар: манда университет хэрэгтэй гэжэ һанаха байнаб. Зүгөөр энэ асуудал шиидхэхын тула таатай зохид байдал оршоно ерээгүй гээшэ ха...

(Ветерануудай бэшэгэй талаар — С. Б.) ...Удха түгэлдэр бэшэг. Тэрэниие хаража үзөөд, томоотой янзын хүнүүд бэшэжэ гараа табяа гэжэ ойлгохоор) (зал соо энеэдэн гарана). Энээн тушаа нэгэл һанамжа хэлэхэ аргатайб: үнэн зүбэй багахан хэһэгүүдһээ нэгэ томо зүб бэшэ ябадал бүтээжэрхео... Энэ бэшэг түб руу (Москва руу — С. Б.) эльгээгээ хадань, түбһөө хүнүүд ерэнэ. КПСС-эй обкомой гэшүүдһээ комисси байгуулагдажа, тус комисси хүдэлнэ бэзэ. Тэрэ ямар тобшолол хэнэб, тэрэниинь үршөөн абахабди. Энэ темэ тушаа би бэшэ юумэ хэлэхэеэ болеоб Хоер асуудал тушаа тогтохо болоо һаа иимэ байна: национальна бүридэлэй талаар кадрнуудые шэлэн олоно табиха тушаа минии байдал буруугаар хэлэгдээ...».

Сергей БОЛОТОВ,
манай корр.

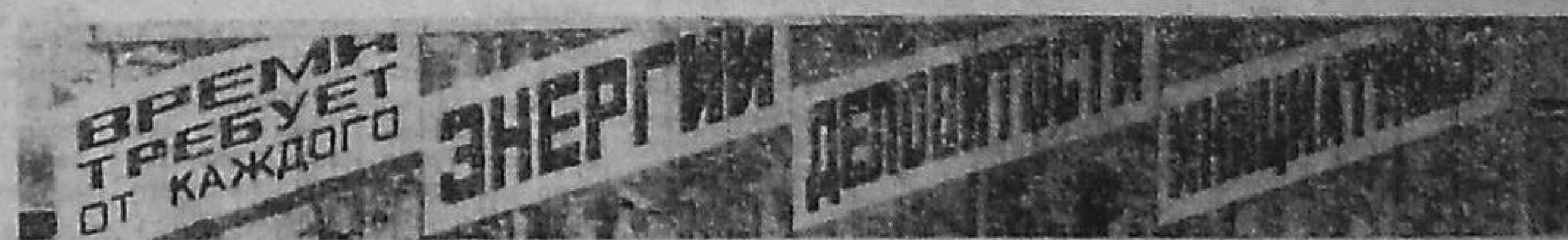
ВПЕРЕД К ПОБЕДЕ КОММУНИЗМА!

ХАРУУЛАН ОЙЛГУУЛГЫН ҮҮРГЭНҮҮ

ХЭНДЭ ХЭРЭГТЭЙ УРЯАНУУД БЭ?

(6-ДАХИ НЮУРТА).

Бодожо үзэмөөр мэдээсэл

ГҮ, АЛИ «ПАРТИИН ОБКОМ НАЙДУУЛНА...»

Бидэ мүнөө ямар жэгтэй сагта ажаһуунабибди! Табадахи жэлээ элдэб янзын үйлэ хэрэгүүдтэй ушарнабди. Экономикодо, түүхэдэ, соёл культурада, тобшоор хэлэбэл, бүхы ажабайдалда хубилалтанууд болоно. Гэбэшье зарим асуудалнууд анхарагдангүйгөөр үлэшэдэг байха юм.

Социальна адли тэгшэ эрхэ байдалай түлөө амжалтатайгаар тэмсэхэ арга шадалтай гүбди? Бүхэлиин үдэртөө эсэхэеэ мэдэнгүйгөөр ажал хэһэнэйнгээ удаа гэртээ ерэхэдэшни, үхибүүдшни хубсаһагүй, эдеэ хоол байхагүй гэжэ һамган урдаһаашни тулажа байха. Иимэ байдалда һайнаар хүдэлжэ шадахаар гү? Үгы гэжэ сэхэ хэлэхэ байнаб.

Эрхим һайнаар хүдэлхэ бүхы эрхэ байдал олгохо саг хүрэжэ ерээ. Бүхы ажабайдалда хубилалтануудые хэхэ саг тулажа ерээ гэжэ мэдэжэ байгаашье һаа, зарим хүнүүд бэеэ абаад ябахые оролдоно. Ингэжэ өөр өөрынгөө мүр харахa болоо һаамнай, ажабайдалдамнай эрид хубилалтанууд болохогүй бшуу. Тииһээ тиитэрээ социальна адли тэгшэ эрхэ байдал тухай дурдаһанайшье үлүү.

Хайшан гэжэ түйлахаб гэхэдэ:

«Горгүйсэдкомой УКС-ай начальник нүхэр В. П. Нечаевта.

КПСС-эй обкомой финхозотдел Профсоюзная үйлсэдэхи 105 квартиратай гэрэй проект зохёоходоо, партиин обкомой 40 квартирые ингэжэ гоёохо тухай һануулна:

1. Комнатонууд болон коридорнуудай поолнуудые паркедээр хушаха.

2. Комнатонууд болон коридорнууд соо эрхим һайн шанартай обойнуудые нялаха.

3. М-140АО (М-1400А) сериин шэрэм радиаторнуудые табиха.

4. Квартира руу орохо үүдэ шэмэглэхэ.

5. Ванна соохие кафельна плиткээр потолок хүрэтэр гоёохо.

6. Санузел болон кухнине мүн лэ кафельна плиткээр шэмэглэхэ.

7. Кухни соо угаагдадаг обой нялаха.

8. Санузел болон ванна комнатонууд соохи поол «Шелкография» гэжэ плиткээр хушаха, харин оронoй сан-фаянс хэрэглэхэ.

Эдэ бүгэдэндэ партиин обком ехэ мүнгэ түлэхэ байһанаа найдуулна.

КПСС-эй обкомой финхозотделые даагша А. ЕЛГИН.
(1988 оной августын тэн).

Социальна адли тэгшэ эрхэ байдал тухай хэлэнэбди. Теэд юундэ КПСС-эй обкомой хүдэлмэрилэгшэд юрын ажалшадһаа шалгарха болооб?! Тэдэнэр гансал өөһэдынгөө квартирануудые шэмэглэхэ, бусадһаа онсо ондоогоор бариха тухай захирна. Технико-экономическа тоосоон хэгдэшоод байна гэжэ мэдэжэ байгаашье һаа, 105 квартиратай гэрэй ямаршье квартира онсо ондоогоор баригдаха ёһогүй гэжэ бүхы хүнүүд хэлэхэ байха.

Шэрэм радиаторнуудтай, эрхим һайн обойнуудтай хооһон квартира соо гоё һайхан мебель хэрэгтэй болохо... Ингэжэ Буряадай АССР-эй Минторгһоо магазинуудта иимэрхүү удхатай бэшэгүүд ороно: «СРР-тэ (ГДР-тэ, ПНР-тэ гэхэ мэтэ) бүтээгдэһэн, үгы гэбэл, «Андра», «Феликс», «Сильвия» гэхэ мэтэ мебелиин комплектнүүдые бэлдэгты».

Саашадаа фамилинууд заагдангүйгөөр тоологдоно (ажабайдал бэеэ нюухаые **баадхана). «Түрүүшүүлэй» список хожомынь телефоноор үгтэбэ. Түрүү тушаал эзэлдэг нэрлэгдэгшэ хүнүүд тэмсэлшэд болоно. Тэдэ гэбэл, БурАССР-эй Совмин — В. К. Агалов, Е. А. Тарасюк, түрүүлэгшын орлогшо, ВЛКСМ-эй обком — М. Н. Гармаева, нэгэдэхи секретарь (мебель абаһан сагтай тааралдуулан, тушаалнууд нэрлэгдэнхэй): БурАССР-эй прокуратура — А. Ф. Покацкий, республикын прокурор; БурАССР-эй Госплан — В. Г. Ларионов, түрүүлэгшын орлогшо: БурАССР-эй дотоодын хэрэгүүдэй министерство — С. Ф. Иванов; министр; «Улан-Үдэтрансстрой» трест — А. И. Калишевский, эрхилэгшэ... Иимэрхүүгээр список үргэлжэлнэ.**

Эдэ бүгэдэнине уудалһанай хэрэггүй байгаа, гэбэшье социальна үнэн зүб байдалай түлөө тэмсэлые шэнэ шатада үргэхые саг эрилтэ табина. Бүри ехэ илалта түйлахын тула тэмсэлшэдтэ депутадта мандадууд шухала хэрэгтэй. Жэшээлхэдэ, В. К. Агалов «үнэн сэхэ, эрид шууд абари зантай байһанайнгаа...» түлөө РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар нэгэн дуугаар дэбжүүлэгдээ гэжэ уншанабди (1989 оной декабриин 20-ной «Правда Бурятии» газетэ харагты).

Бусадынь баһал гээгдэнэгүй. Тиимэ байха зэргэтэйл! Харин би һунгагшадта ингэжэ хандаха байнаб: социальна талаар үнэн зүб байдалай түлөө эсэшэ сусашагүйгөөр тэмсэдэг хүнүүдтэ нэгэн хүн шэнгеэр дуугаа үгэел!

Владимир ЛЕОНОВ,
манай корр. болон һунгагша.

Иимэл хүнэй түлөө дуугаа үгэхэдэ болохол!

Февралиин 13-да «Правда Бурятии» газетэдэ «Я — крепкий мужик!» гэһэн материал толилогдоһон байна. Тэрэнэй автор Р. Гаязов хэблэлэй үгэдэ этигэдэг уншагшадта хандажа, арадай депутадта нэгэ кандидадые муушалха гэжэ оролдоо.

«Правда Бурятии» газетын уншагшадта дурадхаһан Р. Гаязовай тус материал детективнэ удхатай. Арадай депутадта кандидадые ямаршье аргаар һаань, нэрэ һурагүй муушалха гэжэ һэдэһэн ябадалые буруушааха байнаб. Журналист иимэ байха ёһогүй гэжэ һананаб.

Статьягай автор 804-дэхи Кабанскын һунгуулиин округһоо дэбжүүлэгдэһэн Н. А. Розановта юундэ дураа гутаха болооб? Тэрэнэй гаталһан ута зам болон шагналнууд һайшаагдаагүй гү? Али магад, платформонь муу байгаа гү? Һунгуулиин урда тээхи тэмсэл һайшаагдангүй байжа болоо гү? Али магад Н. А. Розановые хүн зонтой хөөрэлдэжэ шаданагүй гэжэ бодоо гү? Теэд бүхы юумэн хабсаргагдаа хаш даа. Иимэрхүү статья зохёохынгоо урда тээ бүхы юумэн тушаа тон һайнаар бодожо үзэхэ хэрэгтэй байгаа. Һунгагшадтай уулзалгануудта хабаадаһан хүнүүдые хүндэлөөгүй ябадал гэжэ хэлэмээр.

Арадай депутадта кандидадые доромжолхо, тэрээндэ бүдүүлигээр хандаха ябадалые огтолон буруушаанаб. Кандидадай платформодо хубиин сэгнэлтэ үгэжэ, тэрээндэ бүдүүлигээр хандаһаниинь харамтай. Һунгагша бүхэн ямаршье зүбшэл заабаригүйгөөр кандидадуудые шэлэхэ үялгатай.

Иимэ бэлэн бэшэ байдалда журналист ямаршье асуудал бодомжотойгоор шиидхэхэ ёһотой байгаа. Арадай депутат болохо эрхын түлөө нилээд ехэ тэмсэл ябуулагдажа байна гэжэ мэдэнэбди. Тиимэһээ журналист энэ асуудалда ёйхабтар болгоомжотойгоор хандаха ёһотой бшуу.

Материалай автор ямар юумэндэ найданаб? Һунгагшадые, тэдэнэй һанал бодолые худхуулан хүлгөөхэ, хүсэлыень ондоо тээшэнь шэглүүлхэ зорилготойгоор нүхэр Р. Гаязов иимэ статья бэшэһэн болоно. Политикада иимэрхүү арга дүрэ хэрэглэхэ гээшэ тон буруу ябадал. Зан ябадалай талаар хүмүүжэлгүй, болбосоролгүй заримашуул иимэ аяг ааша гаргаха гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй ха. Журналистын бэлэн бэшэ мэргэжэлэй этикэ тухай хөөрэлдөөд туршаябди.

«Правда Бурятии» газетын олон тоото уншагшад хэблэлэй органуудта толилогдоһон үгэ бүхэндэ этигэжэ һурашанхай. Энэ этигэл найдабаридань түшэглэхэ гэжэ автор шиидэжэ болоо. Депутадта кандидат ВЦСПС-эй VI пленум дээрэ абтаһан шиидхэбэринүүдтэ үндэһэлэн һунгуулиин урда тээхи программаяа зохёогоо. Энэ тон элеэр харагдана. Газетын хууһануудаар дээрэ депутадта кандидадые нэрэ һурагүй муушалхые оролдоһон Р. Гаязов баһал лайшье зохидоор бэеэ харуулаагүйл даа.

КПСС-эй обкомтой эбгүй, хуули эбдэхэеэ һанадаг, гүримгүй гэхэ мэтээр статьягай автор профсоюзуудһаа дэбжүүлэгдэһэн кандидадые муушална. Уншагшадай һанал бодолые хүлгөөхэ зорилго табяа гэжэ тон элеэр эндэһээ харагдана.

Һунгуулиин урда тээхи тэмсэл гээшэмнай юун бэ гэжэ мүнөө һайнаар хараад үзэе. Ямар бэ нэгэ кандидадай түлөө дуугаа үгэхэ, тэрэниие дэмжэхэ тухай ходо хөөрэлдэдэг гээшэбди. Энэмнай ямар удхатай үгэнүүд бэ? Оронoймнай эрхэтэн бүхэн өөрынгөө дуратай кандидадай түлөө дуугаа үгэхэ эрхэтэй бшуу. Эхэ оронойнгоо, республикынгаа саашанхи хуби заяанай түлөө үнэн зүрхэнһөө һанаагаа зободог хүнүүд лэ эгээн түрүүн депутадууд болохо ёһотой. Бюллетеньнүүдтэ тэмдэглэл хэхынгээ урда тээ кандидадуудай платформо, гол зорилго болон тэдэнэй хубиин намтар һайн мэдэхэ шухала.

«Правда Бурятии» газетын корреспондент Л. Неретина арадай депутадта кандидадтай уулзалгануудта хабаадажа, РСФСР-эй депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн өөрынгөө хүтэлбэрилэгшын бэшэ, харин Н. А. Розановой түлөө дуугаа үгэгты гэжэ уряалхадаа, нэгэшье буруу бэшэ бшуу. Тэрэ ингэжэ мэдүүлхынгээ урда тээ партиин обкомой секретарьтай, редакциин партийна бюротой, партиин районно комитедүүдтэй, округой һунгуулиин комиссиин гэшүүдтэй уулзаһан, һанал бодолоо хубаалдаһан байна. Этикын нормо, һунгалтанууд тухай хуулиин дүрим эбдээгүй бэзэб гэжэ тэрэ партиин райкомһоо, һунгуулиин комиссиин гэшүүдһээ асуугаа. Ингэжэ Л. Неретина нэгэшье дүрим эбдээгүй гэжэ хэлэебди.

Шүүмжэлүүлэгшэ өөр тухайгаа муу үгэнүүдые дуулахадаа, хорoo бусалжа болоо ха. Теэд һэшхэлтэй хүн гээшэ ямаршье хүшэр байдалһаа нэрэтэй түрэтэйгөөр гаража шадаха ёһотой. Энээниие бү мартаял. Һунгалтын урда тээхи тэмсэлэй ямараар ябажа байһые харуулха гэжэ оролдоһон журналист һэжэглэмээр арга дүрэнүүдые хэрэглэхэгүй ёһотой байгаа.

Хара юумэ сагаанаар харуулха гэжэ оролдоһон болоно гү? Тобшоор хэлэбэл, статьягай автор хэрэг байдалые үнэн сэхээр харуулжа шадаагүй. Гадна һэжэглэһэн, нэгэшье найдан этигээгүй үгэнүүдэй эзэлһэндэ халаглахаар лэ.

Үшөө тиихэдэ ямар юумэн гайхуулнаб гэхэдэ, хэблэлэй органой редактор өөрөө газетынгээ хуудаһанда иимэрхүү удхатай статья гаргуулхадаа, юун тухай бодоһон болоноб. Газетын хүтэлбэрилэгшэ эндэ зан ябадалай талаар болбосоролгүй байһанаа харуулжа шадаа.

Гэхэ зуура, һунгагшад Розановтай уулзалгануудые үндэрөөр сэгнээ. Нүхэр Розанов һунгагшадай олон горто асуудалнуудта тодо харюунуудые үгэхэ гэжэ оролдоо. Харин автор эдэ уулзалгануудай ямараар үнгэрһэниие тон буруугаар бэшэнэ.

«Шанга юумэн болоо,— гэжэ Р. Гаязов бэшэнэ.— Гэбэшье һүүлэй һүүлдэ хоер тала номгороо».

«Правда Бурятии» газетэдэ тус материал уншажа, олон юумэн тухай бодолгото болооб. Һунгуулиин урда тээхи тэмсэлдэ иимэ бодомжогүй арга дүрэнүүдые хэрэглэһэнэй үлүү байгаа. Арадай депутадта кандидат Н. А. Розанов бата бэхи үгэтэй, ёһотойл эрэгтэй хүн гэжэ тооломоор бэшэ гү? Тиимэһээ тэрэнэй түлөө дуугаа үгэел!

Т. СУНДАРОН,
кандидадай этигэмжэтэ нүүр.

ЕРЭЭДҮЙН ДЕПУТАДТА ЗАХИЛ

Һурагшадта — хүдэлмэриин газарнуудые

Районно Соведэй депутадта кандидат Игорь Смирнов Түнхэнэй дунда һургуулида физругаар хүдэлнэ. Тиимэһээ һургуулиин багшанарай коллектив һаяхан болотор өөрын һурагша, гурбан жэлдэ хүдэлжэ байһан багшые кандидадаар дэбжүүлбэ. Тэрэ дүй дүршэлөөршье багахан, тусхай мэргэжэлшьегүй һаа, багшанарай институдай физкультурна отделенидэ орохоор бэеэ бэлдэжэ байна. Тиигээд багшанар сугларжа, зүбшэн хэлсээд, эдэбхи үүсхэлтэй, залуу багшые депутадта кандидадаар дэбжүүлхэ гэжэ шиидхээ юм.

Би тэрээнтэй уулзажа шадаагүйб. Тиигэбэшье һургуулиин директор Сергей Александрович Усэчевтой хөөрэлдөөб. Тэрэ багша нүхэрөө магтаа бэшэ (тэрээн тухай баһал олон юумэ хөөрэхэгүйш, район дотор тэрэниие һайн мэдээг, спортдо дуратай, һурагшадтай үгээ ойлголсожо шададаг), харин ерээдүй депутадай түһаламжаар хубилган шэнэдхэлгэ эршэмтэйгээр ябуулагдаха һэн.

Эндэхи һургуулида ажалай болон амаралтын хоёр стационарна лагерь бии: овощ ургуулдаг, нүгөөдэнь хурьгадые харууһалдаг. Һуралсалай үедэ басагад оедолой хэрэгтэй танилсадаг, харин хүбүүд столярна, слесарна хэрэг шудалдаг. Һургуулиин мастерскойн бааза дээрэ багахан үйлэдбэри нээхэ тухай бодол бии. Жэшээлхэдэ, зааһабарилгын-транспортна предприятитай хэлсээ баталжа, комбайнуудта зарим тэды детальнуудые бэлдэхээр хараална. Хожомоо оедолшодой цех нээгдэхэ. Мүнөө хүүгэд өөһэдынгөө дүрбөөр плодоовощной заводто ошожо хүдэлхэ аргатай. Зүгөөр тэндэ гол түлэб сезонно ажал байдаг. Хүүгэд овощ илгадаг, хайрсагуудые зааһабаридаг. Һургуулида бусад предприятинуудаар хүдэлмэриин хэдэн газар бии. Хэдэн хүн наймаалагшын үнэмшэлгэ абаа, бусадынь санитаркын үнэмшэлгэ абажа, больницада хүдэлнэ. Тиихэдээ һургуулида баһал ехэ мүнгэн оронoгүй, гол түлэб һурагшад хүдэлжэ олоһон мүнгэеэ өөһэдөө абадаг байна.

Һургуулида бэеэ даанги байдал хэрэгтэй. Тиигэхын тула мүнгэ зээри хэрэгтэй бшуу. Һургуулиа зааһабарилхын тула гурбадахи жэлээ гаргашада ямаршье мүнгэ һомолноогүй. Хэды болотор гуйраншалжа ябаха гээшэбибди. Иишэ тиишээ аяншалгада гараха хын тула баһал мүнгэн хэрэгтэй бшуу. Экскурсида ошохо хүсэлтэй гүт? Хүсэлтэй байнгүй яахабибди. Тиихэдээ мүнгэ хүдэлжэ олохо хэрэгтэй. Мүнгэтэй байбал, юушье хэхэдэ болохо бшуу.

С. ОЧИРОВА.

А. Н. Баженов, У-УДПО-гой ахалагша инженерэй туһалагша, Октябрьска территориальна һунгуулиин 808-дахи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидат.

ҮХИБҮҮДЭЙНГЭЭ ЗЭМЭЛХЭГҮЙН ТУЛА

Бүмбэрсэг дэлхэйн ямаршье орондо ухаалан зохеолгын угаа ехээр дэмжэгдэдэг, түрүү зэргэдэ табигдадаг байһаниие бидэ мэдэнэбди. Гар ажалые оньһожоруулха, материалнууд болон саг алмаха зорилготойгоор техническэ оньһон түхеэрэлгэнүүд хаа хаанагүй үргэнөөр нэбтэрүүлэгдэнэ. Гэхэ зуура, манай орондо имэ түрүү үүсхэл юундэ хойшоо түригдэхэ болооб? Заводто гү, али фабрикада хүдэлжэ байһан инженерэй бэлэн бэшэ мэргэжэл тиимэшье хүндэтэй гэжэ тоологдохоео болишонхой. Шог егто карикатура болон фельетонуудай геройн образ болохоео һанадаг гэжэ инженер тухай хэлэбэл, алдуу болохогүй ха.

Манай обществын социально-политическэ, ажахын шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ зонхилон захирха арга методүүдэй батаар һуурижаһаниие энэ харуулна бэшэ гү? Дээрэһээ захиралтын буухые хүлеэжэ һурашаһан ябадалнууд мүнөөшье ушарһаар зандаа. Нэгэтэшье уншагдаагүй номуудые бүгэдэ арадай зүбшэн хэлсэлгэдэ табиха ушартай уулзаа һэн гүт? Һунгалгагүй һунгалтануудые хараа һэн гүт?

Манай обществын һуудал байдалые һайжаруулха талаар ямар хэмжээнүүд абтанаб? Дутуу дунданууд усадхагдана гү? Ажабайдалнай урагшаа ябана гү? Хубиин зөөри, дэлгүүрэй экономико болон олон партийна системэ тухай хаа хаанагүй эдэбхитэй хөөрэлдөөнүүд болоно... Нэгэ хэды жэлэй урда тэдэ имэ ойлгосонууд тухай эдэбхитэй хөөрэлдөөн, зүбшэн хэлсэлгэ болохо гэжэ дуулаа һаа, эхилэншьегүй байжа болохо һэмди. Эдэ ойлгосонууд капитализмын системэдэ хабаатай гэжэ һанадаг байгаабди. Теэд бодото дээрээ тиимэ бэшэ байшоо.

Би үзэл сурталай хүдэлмэришэн гэхэ гү, али идеолог бэшэ, харин инженер байһан тула генетикэ болон кибернетикын асуудалнуудые һанаандаа оруулнаб. Баруунай оронууд оньһон техникын талаар урагшаа һуга харайн гаража, мүнөө компьютернуудаа хайшан хэхээ, хаана худалдахаяа мэдэхээ болишоод байна. Харин манай орон компьютернуудые хаанаһаа абахаяа мэдэнэгүй. Холын хараатайгаар, айхабтар бодомжотойгоор түсэбүүдые абадаггүй байһанаймнай хойшолон мүнөө тон элеэр харагдаба ха юм. Ерээдүй сагта үхибүүдэйнгээ мэнэдые зэмэлхэгүйн тула шухала удха шанартай асуудалнуудые дары түргэн шиидхэхэ, ажабайдалай гүн соо ябаха гэжэ оролдохо еһотойбди. Хэрбээ депутат болоо һаа, имэ тэмсэл эдэбхитэйгээр ябуулхаб:

1. Экономикодо реформо бэелүүлхэ, рыночно харилсаа нэбтэрүүлхэ.

2. РСФСР-ые гүрэнэй нэрэ зэргэтэй болгохо.

3. Засаг Соведүүдтэ дамжуулха. Энэ ушараар РСФСР-эй Конституциин 6-дахи статьяе болюулха.

4. Сибириин регионуудые онсо анхарал доро абажа, тэдэнэй байгаалиин болон соел культурын баялигуудые аршалан хамгаалха.

5. Совет засагай органуудта залуушуулай түлөөлэгшэдые һунгаха. Шэнэ политика бэелүүлхэ хэрэгтэ айхабтар харюусалгатайгаар хандаха.

6. Элдэб янзын саарһан данса, характеристикэ гэхэ мэтые үргэнөөр дэлгэрүүлхэ хэрэгтэ эсэс табиха.

7. Хэблэлдэ эрхэ сүлөө олгохо. Хэблэлэй органуудта экологическа байдал, орон дотор болон хилын саагуур болоһон байһан үйлэ хэрэгүүд тушаа мэдээсэл үнэн сэхээр толилжо байха.

8. Наһажаал хүнүүдэй, эхэнэрнүүдэй һуудал байдалые бодотоор һайжаруулха хэрэгые нарин нягтаар хинан шалгаха.

9. Оронойнгоо арадай гэгээрэлэй системэдэ реформо үнгэргэхэ. Хүүгэдэй саадууд, һургуулинууд болон бусад һуралсалай заведенинүүдтэ компьютернуудые табиха талаар хэмжээнүүдые абаха.

10. Һүмэнүүд, дасан дуганууудые һэргээн бодхоожо, арад зондо, һүзэгтэндэ дамжуулха.

11. Налогуудые бага болгохо гэжэ оролдохо. Налогһоо ороһон мүнгэ нютагай Соведүүдэй бюджедтэ дамжуулха.

12. Ой модо худалдажа олоһон валютын зарим хубиие хүн зониие элүүржүүлгын һайн һайхан хэрэгтэ үгэхэ.

13. Эдеэ хоолой продуктнуудай шанар, оршон тойронхи байгаалиие шалгаха түхеэрэлгэнүүдые олоор зохеохо.

14. Совет засагай бүхы хүтэлбэрилэгшэдые нюусаар гү, али сэхээр һунгаха.

15. Социальна адли тэгшэ эрхэ байдалай түлөө тэмсэхэ, партийна болон гүрэнэй аппарадуудай хүтэлбэрилэгшэдые элдэб янзын хүнгэлэлтэнүүдһээ болюулха.

ВЛКСМ-эй Муйска райкомой пленум боложо, РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар Сергей Саламатиниие дэбжүүлбэ.

Сергей 1962 ондо Чечено-Ингушска АССР-эй Грозный хотодо хүдэлмэришэнэй бүлэдэ түрөө. Тэрэ Эрхүүгэй барилгын техникум (ПГС-эй отделени) дүүргээ. Дархашанаар, ашаалагшаар хүдэлжэ, 1982 онһоо БАМ дээрэ ашаалагшаар, барилгын талаар мастераар хүдэлөө.

1987 онһоо комсомолой хүдэлмэридэ. 1989 ондо дахяад байгуулагдаһан Муйска районой комсомолой конференци боложо, тэрэниие ВЛКСМ-эй райкомой нэгэдэхи секретаряар һунгаа.

Сергей КПСС-эй райкомой, ВЛКСМ-эй обкомой гэшүүн.

Прибайкалиин национально-территориальна 90-дэхи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидат Сергей Саламатинай һунгалтын урдахи платформын тезисүүд.

Би имэ ажал хэрэгүүдые бэелүүлхын түлөө оролдохоб:

1. Түбтэшье, нютаг нютагуудташье Соведүүдэй бодото засагай түлөө оролдохоб. Соведүүдэй бюджет дороһоо бүрилдүүлэгдэхэ зэргэтэй: бүхы предприятинууд Соведэй счедто мүнгэ зөөри эльгээхэ. Һүүлээрнь Совет ороһон мүнгэнэйнгөө тодорхой процентые дээдын Соведүүдтэ эльгээхэ.

Зарим хуулинуудые (арендэ, нютагай Соведууд тухай) дахяад хаража үзэхэ шухала.

6. Олон хүүгэдтэй бүлэнүүд, дайнай болон ажалай ветерануud, инвалидууд гэхэ гү, али хүн зоной тулюуршаг байдалтай бүлэгүүдые социальна талаар хамгаалхын түлөөб.

7. Үндэһэ баримтагүй хүнгэлэлтэнүүд болон тусхай эрхэнүүдые болюулхын, социальна үнэн зүб байдалай түлөөб.

8. Эд зөөриин олон янзын онол аргануудые байгуулхын, дэлгүүрэй харилсаануудые хүгжөөхын түлөөб. Би экономико түсэблэхэ ябадал зүбшөөнэгүйб.

Доройтоһон байдалһаа яажа гарахаб?

2. Политическэ плюрализмын, демократи болон олондо мэдээсэлгэ үргэдхэхын түлөөб. Олон партийна системэ байгуулбал, политическэ доройтоһон байдалһаа түргэн гарахабди гэжэ һананаб. Партиин гэшүүн байгаашье һаа, олон партийна системын жама еһо дэмжэхэдэмни намда һаалта хэхэгүй. Хэблэлдэ хандалга энэл асуудалтай холбоотой. Хэблэл арадай байха зэргэтэй. Олон партийна системын үедэ парти бүхэн өөрын хэблэлэй орган гаргаха эрхэтэй байха. Энэ бэеэ даанги хэблэл байгуулха арга олгохо.

3. РСФСР-эй эрхэтэдэй политическэ гүйсэд эрхэнүүд болон эрхэ сүлөөнүүдые түргэнөөр бэелүүлхын түлөөб. Мүнөө эрхэтэдэй эрхэнүүд гансал саарһан дээрэ байдаг. Эндэ Конституциие хубилгахаар хараалха. Тусхайлбал, харууһанай хэрэгсэл мэтээр хэрэглэгдэдэг паспортна гурим болон ажалай дэбтэрнүүдые болюулха.

4. Россиин экономическа талаар бэеэ дааһан байдалай түлөөб, поселогууд болон тосхонуудһаа эхилээд, нютаг нютагуудта ажахын бодото өөрын захиргаанай түлөөб.

5. «Залуушуул» гэһэн гүрэнэй комплексно программа зохеохын, залуушуулые социальна талаар найдамтайгаар хамгаалагдадаг болохын түлөөб. Тусхайлбал, илангаяа гэр байра барихын тула инфляциие хараада абалсан, процентгүй ссуда хүрэтэр ссудын хүнгэлэлтэтэй гурим байгуулха.

Эндэ залуушуулай бүридэлнүүдтэ газарнуудые арендээр үгэхэ эрхэ хараалха.

Гансал дэлгүүр сэнгүүдые гуримшуулха зэргэтэй.

9. Городтошье, хүдөөдэшье арендэ комсомол-залуушуулай коллективүүдые, предприятинуудые байгуулхын түлөөб.

10. Хүдөөдэ ажахые эрхилэлгын түрүү онол аргануудай түлөөб: тариашадта газарые дамжуулан үгэхын, хүдөөдэ социальна талаар шэнэдхэлгэ хангадаг нэгэдэлэй, коопераци онол арганууdые тэдэнэртэ бэеэ даагаад шэлэхэ арга олгохын түлөөб.

11. Обществын соелой ажабайдалда реформо үнгэргэхын, хүнэй эстетическэ эрилтэнүүдые хангалгада хоридог ябадалһаа арсахын түлөөб. Эрдэм һуралсал болон соел культурые багаханаар улэһэн мүнгөөр һомолхо ябадал эрид буруушаанаб.

12. Бүхы нацинууд болон бага яһанай арадуудай бодото адли тэгшэ эрхын түлөөб. Совет федерациие нарижуулан һайжаруулхын түлөөб. Хэрбээ автономито республикын союзна болохо гү, али РСФСР-эй бүридэлһөө гараха хүсэл эрмэлзэлтэй байгаа һаань, имэ эрхэ хэлбэришэгүйгөөр сахигдаха зэргэтэй.

13. Политическэ цензура болюулхын, хэблэлэй, үгын эрхэ сүлөөгэй түлөөб.

14. Экологиин талаар гам хайрагүйгөөр хюдалгые буруушаанаб. Буряадай дэбисхэр дээрэ байгаалиин шухаг үзэсхэлэнтэ һайхан булангууд сахин хамгаалагдаха зэргэтэй. Промышленна объектнүүдые барихаар хараалагдаһан газарнуудта (Мокско ГЭС, Муйска райондо горно-шанаржуулгын комбинат) бэеэ дааһан экологическа экспертизэнүүдые үнгэргэхэ шухала.

Росси һэргээхын түлөө

Ивалгын территориальна һунгуулиин 806-дахи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидат Новокрещенных Георгий Андреевич.

Георгий Андреевич Новокрещенных 1956 оной майн 5-да Буряадай АССР-эй Бэшүүрэй районой Бэшүүр тосхондо түрөө. Тэрэ Бэшүүр тосхондо 1972 ондо МСО-гой ПМК-да хүдэлмэришэнөөр ажалайнгаа намтар эхилээ һэн. Хоер жэлэй үнгэрһэн хойно Зүүн-Сибириин технологическа институдта ороо. Нэгэ доро Улаан-Үдын мяха-консервын комбинадта хүдэлөө. 1980 ондо институт дүүргээд, «Машинанууд болон эдеэ хоолой үйлэдбэриин аппарадууд» гэһэн факультетдэ һуража, инженер-механик мэргэжэлтэй болобо. Амграй, Омско областьнуудай мяханай промышленностьда хүдэлөө, офицерээр Совет Армида алба хээ. 1988 ондо Зүүн-Сибириин технологическа институт заочноор дүүргэжэ, инженер-экономистын мэргэжэлтэй болобо. Тэрэ институдай «Промышленностиин ба эдеэ хоолой эд бараануудай экономико болон эмхидхэлгэ» гэһэн факультет дүүргээ.

Тэрэнэй һунгалтын урдахи платформые (хураангыгаар) доро толилхомнай.

Энэ хүшэр хүндэ үе сагта Буряадай, Россиин болон бүхы ороной ерээдүйн түлөө оролдохо, тэдэниие абарха, экономическа болон ухаан бодолой талаар доройтоһон байдалһаа гаргаха хэрэгтэ эдэбхитэйгээр хабаадалсаха гээшэ миниин уялга гэжэ тоолоноб.

Россиин арадай, бүлэ бүхэнэй һуудал байдалай хэмжээе үргэдхэхэ шухала. Тиигэхын тула хариин гүрэнүүдэй кредидүүдэй туһаламжаар бэшэ, харин Росси дотор болон тэрээнһээ гадуур ажахын холбоо барисаануудые һэргээхэ, бусад республикануудтай адли тэгшэ эрхэтэйгээр хүдэлхэ, бусад регионуудта үгэдэг дотаци хизаарлаха, материальна нөөсэнүүдые нарин нягтаар алмаһанай ашаар ажахы дотор болон ниитэ республиканска ажахын тоосооe хүгжөөхэ,

«Эрхэ сүлөөтэ экономическа зонуудые», «олзонуудые хубаарилхада манай республикада, туһалхагүй хамтын предприятинуудые» Россида байгуулгые буруушаахаб.

Россиин баялиг манай бодото баялиг болоно. Манда үнэгүй баялиг, үнэгүй хүдэлмэришэнэй хүсэн гэжэ байхагүй.

Хүн гээшэ өөрынгөө нютагай газарай эзэн болохо зэргэтэй. Энээнһээ уламжалан, эд зөөриин олон янзын онол аргые, тарияашанай ажабайдалые, багахан тосхонуудые һэргээхын түлөө эдэбхитэйгээр оролдохоб.

Промышленность болон хүдөө ажахын хоорондо харилсаа холбоо тогтоохын, эдеэ хоолой продуктнуудай худалдан абалгын үнэ сэн хаража үзэхын, хүдөөдэ эрдэмэй түрүү онол аргануудые нэбтэрүүлхын түлөө оролдохоб.

Партийно-ажахын аппарадай, санаторинуудай, столовонуудай, тусхай магазинуудай тусхай эрхэнүүдые усадхахын, хүүгэдэй элүүр энхые хамгаалгын, социальна талаар хангалгын эрилтэнүүдые хараада абалсан, тэдэниие бүгэдэ арадай хэрэглэхын түлөө дамжуулан үгэхын түлөө оролдохоб.

Тулюур туйган байдалтай хүн зоной асуудалнуудые шиидхэхын тула гол анхаралаа хандуулхаб.

Россида залуушуулай асуудалнуудые шиидхэлгын институдуудые байгуулхын, залуушуулые социальна талаар хамгаалхын, һургуулиин кооперативуудай туһаламжаар бага балшар наһанһаань тэдэниие ниитын ашатай туһатай ажалда хабаадуулхын, ажабайдалай, ажаһуудалай эрхэ байдалнуудые һайжаруулхын, залуу мэргэжэлтэдые урмашуулга һайжаруулхын, тусхай дунда, дээдэ һуралсалай заведенинүүдые дүүргэһэнэй һүүлээр тэдэнэртэ пособинуудые үгэхын түлөө оролдохоб. Хүдөөдэ хүдэлхөөр эльгээгдэһэн, тэндээ түбхинэһэн мэргэжэлтэдтэ эдэ нэмэлтэ түлбэринүүд 25 процентһээ дээгүүр байха зэргэтэй.

Байгалай жасын Буряадай отделениин Соведэй гэшүүн, жасын түбэй правлениин шалгалтын комиссида ородог байһан тула байгаали хамгаалха тухай ниитэ Россиин хуули, мүн Байгал тухай тусхай хуули зохеохын, баталхын, Сэлэнгын ЦКК-е ондоо ажал хэдэг болгохын, Северобайкальскда, Галуута-Нуурай ГРЭС дээрэхи үйлэдбэринүүдые бага болгохын түлөө оролдохоб гэжэ тоолоноб.

Байгал нуурай бассейнэй дэбисхэр дээрэхи ой модо нэгэдэхи группада оруулжа, тэндэхи модо отолхо ябадалые болюулха шухала.

Экологиин талаар бүгэдэ ниитын һуралсал нэбтэрүүлхэ, бэеэ дааһан ниитын экологическа экспертизэнүүдые үнгэргэхэ, национальна паркнуудые, заповеднигүүдые,, байгаалиин хүшөөнүүдые, заказнигуудые эмхидхэхэ талаар олониитын хүсэл оролдолгые нэгэдүүлхэ гэжэ оролдохоб.

Хелго мүрэнэй бассейндэхи экологическа байдалай муудаһантай дашарамдуулан, Шулуутайн ЛПХ-гай Бэшүүрэй ЛЗУ-е хааха эрилтэ табихаб.

Сагаан турлааг

НАЦИОНАЛЬНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНА 89-ДЭХИ ОКРУГҺОО А. В. ТУМАХАНИ ХӨӨРЭЛДЭХЭ ҮЕДӨӨ БЭЕЭ ИИГЭЖЭ НЭРЛЭЭ.

Аркадий Васильевич үндэр боложо ябаһан наһаяа, буурал толгойгоо хараада абалсаһан байгаа ха. Бага балшар наһандань хуби заяаниинь тэрээндэ тад ондоо зам бэлдэһэн байгаа. «Бултанһаа ехэ юумэндэ хэрэгтэй» шэнгеэр «гүйгаагүй газартань оролсоод лэ» байдаг һэн.

А. В. Тумахани 1921 ондо Эрхүүгэй областиин буряад үгытэй бүлэдэ түрөө. Тэрэ үедэ яһала гэмгүй ажаһууһан, үхибүүгүй байһан абгань тэрэниие үргэжэ абаба. Теэд тэрэ ехэл таагүй сагта тэрэниие үргэжэ абаһан байгаа ха. А. В. Тумахани арба наһатай хүбүүн ябахадаа, «нюдарган баянай бүлын гэшүүн» гэгдэжэ, түрмэдэ хаагдаад, һүүлээрнь Красноярска тайга руу сүлэгдөө бэлэй. Өөһэдынгөө хүһэрэй яһаар Сибириин газар үтэгжүүлһэн хэдэн миллион хүнүүдэй үйдхарта хуби заяан тэрэниие алгад гараагүй. Абгань арай гэжэ «хуурмаг» документнүүдые олобо. Тиигээд Тумахани байһан аад, нэгэ хэдэн саг соо Татаров болобо.

1940 ондо Аркадий Васильевич Тулунай багшанарай институдта оробо. Зүгөөр институдаа дүүргэжэ шадангүйгөөр армида татагдаба. Зургаан жэлэй үнгэрһэн хойно погоонуудаа абажа, дахяад студент болоо бэлэй. Тиихэдэ тэрэ Улаан-Үдэдэ һураба. Һуража байхадаа, шүлэгүүдые бэшэдэг һэн.

1948 ондо залуу уран зохеолшодой конференци болобо. Классигууд тушаа тогтохо зуураа, залуу поэт Тумахани «колхозой тракторай таршаганаһые» харуулһан шүлэгүүд патриотическа шүлэгүүд бэшэ гэжэ үгэ хэлэхэ үедөө харуулха гэжэ оролдоо. «Совет студентын нэрэ хүндые бузарлахагүйн» тула тэрэниие килээд мушхаад абаһан байха.

1951 он. 18-дахи интернат-һургуулиин багша А. В. Тумаханиие буряад литературна хэлэ һайнаар ойлгожо абахын тула нютагай радио ходо ходо шагнагты гэжэ хүмүүжэмэлнүүдтээ зүбшэл үгэһэнэйнь түлөө национализм гаргаа гэбэ.

Эдэ бүгэдэнэй юугээр түгэсэхэ байһые гансал бурхан мэдэхэ байгаа. Зүгөөр 1953 оной хабар оршон ерэбэ. Гурбан жэлэй үнгэрһэн хойно (XX съездын һүүлээр) Тумахани буряад соел культурын шиидхэгдээгүй асуудалнууд тухай М. Сахьяновада бэшэг бэшэбэ. Тиигээд «имэ асуудал байгаагүй, үгы, тэрэниие һанаһанай хэрэггүй» гэһэн харюу абаба. 1962 ондо суута XXII съездын һүүлээр «Нэгэ хүндэ шүтэлгэ ба тэрэнэй хойшолонгуud» гэһэн теоретическэ семинар дээрэ А. В. Тумахани «шүтэлгэ», «хойшолонгууд» гэһэн үгэнүүдые ямараар ойлгодог байһанаа нютагай жэшээнүүд дээрэ харуулба. Жэлэй үнгэрһэн хойно Буряадай АССР-эй творческо хүдэлмэрилэгшэдэй суглаан боложо, партида эсэргүүсэнэ гэжэ тэрэниие зэмэлбэ.

Тэрэ Эрхүү ошожо, багшын институдта ажалда оробо. Зүгөөр...

1967 он, Хитадай харилсаануудай шангадаһан хэрэгтэ зорюулагдаһан суглаан болобо. Хитад арад СССР-тэй холбоо барисаагаа таһалһандаа зэмэтэй бэшэ, эндэ гансал хүтэлбэрилэгшэд харюусаха зэргэтэй гэжэ Тумахани һуужа ядаад хэлэжэрхибэ. Дахяад тэрэниие нюдараад абаба. Докторантурада ороходо болоод байхадань, Буряадһаа гэжэ дуулахадаа, характеристикэтэй саарһа эльгээбэ. Тэрэниие гэдэргэнь дуудажа асарба.

Тэрэ Улаан-Үдэеэ дахяад бусаба. Ажал оложо ядаад, нилээд зобоһоной һүүлээр 1970 ондо Тумахани олон жэлдэ Буряад ороноо орхижо ошоо бэлэй. Фрунзедэ искусствын институдта зургаан жэл соо хүдэлөө. Эдилгэ үгөөд, институдта ороходо ябадалтай нилээд тэмсэжэ, урагшагүйдөөд тэндэһээ арилба. Тиигээд Алма-Атада арбан жэл соо хүдэлөө.

Мүнөө А. В. Тумахани пенсидэ гаранхай. Зүгөөр тэрэ һанаа амарханаар, гараа дэлгээд һуужа шададаггүй хүн. Тиимэһээ Сампиловай нэрэмжэтэ уран зурагай музейдэ хүдэлнэ.

Энэл түхэл шэнжын түлөө республикын Уран зураашадай холбоон тэрэниие РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлһэн байжа болоо ха.

В. ВЛАДИМИРОВ.

БАГШЫН ТҮЛӨӨ ДУУГАА ҮГЭЕЛ!

Үнгэрэгшэ жэлэй декабриин 15-да комсомолой Зэдын райкомой пленум боложо, Инзагатын һунгуулиин 84-дэхи округһоо Буряадай АССР-эй арадай депутадта кандидадаар Белоозерско дунда һургуулиин ород хэлэнэй ба литературын багша Дулма-Цырен Сахиевае дэбжүүлээ.

Корр.: Дулма, манай республикын ерээдүйн арадай депутадууд эгээл гол шухала ямар асуудал шиидхэхэ зэргэтэй гэжэ һанаха байнабта!

Д.-Ц. С.: Засаг тухай асуудал. Республика дотор Буряадай АССР-эй Верховно Советтэ засаг үгтэхэ зэргэтэй. Мүнөө бодото засаг партиин гэхэ гү, али райкомһоо эхилээд, дээшээ аппарадай гарта гэжэ хэлсэнэбди. Бүхы асуудал тэндэһээ дулдыдан шиидхэгдэдэг.

Корр.: Энээниие хайшан гээд түйлахаб!

Д.-Ц. С. Эндэ оройдоол нэгэ зам бии. Эндэ хэнһээшье асуунгүйгөөр, айнгүйгөөр, зоримгойгоор засаг гартаа абаха хүнүүдые депутадуудаар һунгаха.

Корр.: Та СССР-эй Конституциин зургаадахи статьяда, мүн Буряадай АССР-эй Конституциин кимэрхүү статьяда ямараар хандадагбта!

Д.-Ц. С. Мүнөө дээрээ эдэ статьянууд хэрэгтэй гэжэ һанаха байнаб.

Корр.: Дулма, та багша мэргэжэлтэй байнат. Тиимэһээ арадай эрдэм һуралсалай асуудалнууд танай һунгалтын урдахи платформын үндэһэн болоо гү!

Д.-Ц. С. Тиимэ даа. Экономикын талаар мэргэжэлтэ бэшэ хадаа экономическа асуудалнууд тушаа юумэ хэлэхэ аргамнигүй. Тиигэһээ тиитэрээ мүнөө һунгалтын урдахи хүдэлмэриин ябуулагдажа байха үедэ ямар кандидат һунгагшадтаа материальна талаар тодорхой туһаламжа ехээр хүргэхые найдуулнаб, тэрэл илажа гарахаа һанана гэжэ обеорооб. Теэд багшанар ехэл аша туһагүй байдалтай, юундэб гэхэдэ, бидэ юушье үгэжэ, хэжэ, шадахагүй байнабди.

Корр.: Тиибэ яабашье бүридхэлдэ ороход гэжэ шиидээт. Та юундэ найдаха байнабта!

Д.-Ц. С.: Һунгагшад энээн тушаа анхаралтайгаар бодожо үзэхэ байха гэжэ найданаб. Һаяын жэлнүүдтэ сугларшаһан олон асуудалнуудай шиидхэгдэхэгүй байһаниинь мэдээжэ гэжэ бултадаа ойлгонобди. Тиимэһээ маанадай хойноһоо хэн ерэнэб, мүнөөнэй һурагшад хубилган шэнэдхэлгые дэмжэжэ, хүшэр хүндэ ашаае абаад, саашадань үргэлжэлүүлжэ шадаха гээшэ гү гэһэн асуудал минии һанаае зобооно. Арадай эрдэм һуралсалда һомологдодог хубиие дээшэлүүлхэ гээшэ минии программын шухала пунктнуудай нэгэн болоно.

Корр.: Зүгөөр бюджет резинэ шэнги һунахагүй бэшэ гү!

Д.-Ц. С.: Энээниие би ойлгодогби. Үнэхөөрөөшье мүнөө мүнгэ зөөри олохонь хүшэр. Нэгэдэхеэр, хүүгэдые хүмүүжүүлгэдэ алмабал, манда туһалха гэжэ һанана гүт? Хоердохеор, юрэнхы эрдэмэй һургуулиин реформые саашадаа урагшатайгаар ябуулхын тула хуулиин гуримаар һургуулиие (хүдөөгэй районуудта) ажахынуудта даалгахые дурадханаб.

Корр.: Хүмүүжүүлгэтэй холбоотой имэ асуудал бии: манай республика дотор нацинууд хоорондын шиидхэгдээгүй асуудалнууд бии гү!

Д.-Ц. С.: Бии даа. Энээниие мэдэрээгүй һаа, тэдэниие бүри гүнзэгырүүлхэ, хурсадхаха болонобди.

Корр.: Тиихэдээ Нагорно Карабахтал адли болоно гү!

Д.-Ц. С. Дэншье тиимэ бэшэ. Буряадта имэ байдал гарахагүй гэжэ найданаб. Нацинууд хоорондын харилсаанай заншалнуудай хэмжээнһээ олон юумэн дулдыдадаг. Эдэ бүгэдэнһөө уламжалан, намда үсэрхэлдэхэ, хеморолдохо арга боломжо үгы гэжэ һанаха байнаб. Дунда Азида, Закавказида болоһон хеморолдооной эсэс ямар байдалда асарнаб гэжэ бидэ мэдэнэбди.

Дашарамдан, нэн түрүүн арад бүхэнэй национальна соел культура хүгжөөхэ шухала. Өөрынгөө арадай соел культура мэдэдэггүй, хүндэлдэггүй хүн ондоо арадай соел культурада хүндэтэйгөөр хандаха аргагүй байха. Би буряад яһанайб, тиимэһээ минии программын пункт буряад арадай соел культурада хамаатай. Нэн түрүүн энэ юуб гэхэдэ: 1) буряадууд дунда һургуулида буряад хэлэеэ үялгатаар шудалха (бусад национальностьнууд — һайн дураараа); 2) хуушан монгол хэлэ һэргээлгэ, энээнгүйгөөр хэдэн зуун жэлэй туршада буряад арадай суглуулһан баялигые шудалжа шадахагүй, мэдэхэгүйбди. Хуушан монгол хэлэндэ дүтэ сонгоол диалекые тусхайтаар мэдэрэлгэ энээндэ түрүүшын алхам болохо гэжэ һананаб.

Корр.: Танай программа удха түгэлдэр, тэрэнэйнгээ түлөө тэмсэхэ хэрэгтэй. Илалта түйлахыетнай хүсэебди.

Д.-Ц. С.: Һайн даа.

В. ЛЕОНОВ.

ҺУНГАЛТЫН УРДАХИ БОДОЛНУУД

НАЦИОНАЛЬНО-ТЕРРИТОРИАЛЬНА 92-ДОХИ ОКРУГҺОО РСФСР-эй АРАДАЙ ДЕПУТАДТА КАНДИДАДААР ДЭБЖҮҮЛЭГДЭҺЭН ХАДАА БИ МЭДЭЭСЭЛЭЙ БОЛОН ОЛОНДО МЭДЭЭСЭЛГЫН АСУУДАЛНУУДТА ГОЛ АНХАРАЛАА ХАНДУУЛНАБ.

МҮНӨӨ бидэ хүшэр хүндэ эрхэ байдалда ажаһуунабди, бүхы юумэн хомороой шухаг болошонхой. Бидэ бултанһаа эрэ ...эр ажаһуунабди, манда социальна, национальна талаар шиидхэгдээгүй асуудалнууд үгы гэхэ мэтээр манда олон жэлдэ хэлэдэг байгаа. Имэрхүү идхалгын хүдэлмэриин үрэ дүнгүүд мүнөө элеэр харагдана. Арад зон иигэжэ мэдэрхэ зэргэтэй: «Тоосоонууд соо промышленна болон хүдөө ажахын продукци үйлэдбэрилгын ургахадань, юундэ магазинуудай прилавогууд хоохон байнаб? Һургуулинууд болон больницануудһаа урид юундэ гахайн комплекснуудые баринаб? Бидэ эдеэ хоолойнгоо шанар мэдэхэ, ямар уһа уудаг, ямар агаараар амилдаг байһанаа мэдэхэ зэргэтэйбди. Юундэ мяхаар дуталдажа байһан аад, республика доторнай үнгэрһэн табан жэлэй туршада 1,5 миллион гаран тоо толгой мал гарзалааб?»

Экономикынгоо болон социальна байдалайнгаа шархануудые дайраха зуураа, арадай һунгагдамалнууд имэ асуудал һураха зэргэтэй: «Эдэ бүгэдэнэй түлөө хэн харюусаха зэргэтэйб?» Тиимэһээ һунгалтын хүшэр замуудые дабажа гараһан депутадууд программа соогоо имэ пункт оруулха зэргэтэй: экономико, байгаали болон общественные материальна гү, али моральна талаар хохидолдо оруулһан бүхы хэмжээнэй хүтэлбэрилэгшэдэй өөһэдынгөө ажал ябуулгын түлөө олондо мэдээсэлгын ашаар харюусаагүй һаань, үндэһөөрөө хубилалтанууд боложо, ажабайдалнай һайжархагүй.

Һүүлэй гурбан табан жэлэй туршада хүн бүхэндэ хүртэдэг хүдөө ажахын бүхы продуктнуудые үйлэдбэрилгэ доошолуулаашье һаа, ехэ продукт хэрэглэдэг болонхойбди гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Мүнөө республика дотор эдеэ хоолой гол шухала продукт ондоо тээһээ асарагдана. Промышленность болон барилгада хүдэлмэриин сагые гээлгэ Россин дундуур дүнгүүдһээ 1,5 ехэ болоно, харин жэл бүхэндэ хүдөө ажахыда үгэдэг дотаци 100 миллион гаран түхэриг болоно.

Һаяын сагта республика регионална ажахын тоосооной эрхэ байдалда орохоор бэлэн бэшэ гэжэ эдэ болон бусад мэдээнүүд гэршэлэн харуулна. Ороной арадай ажахын нэгэ комплексдо тусхай шэглэл нэбтэрүүлһэнэй ашаар тэрэнэй экономическа болон бэеэ даангаа байдал дээшэлүүлхэ хэрэгги тэй гэжэ мүнөө хэлэхэ аргатайбди.

Хэрбээ ажабайдалайнгаа һайжарха янзагүй байгаа һаань, имэ асуудал табиха дүүрэн эрхэтэйбди: «Республикын экономико тааруу зохидоор хүтэлэгдэнэ гээшэ гү?» Хэрбээ телефоной справочнигаар боложо үзэхэ болоо һаа, 1974 ондо экономическа удельнэ дүнгүүднай дээгүүр байгаа, республикын Министрнүүдэй Советтэ хоер таһаг, харюусалгата 50 хүдэлмэрилэгшэд, үнгэрэгшэ жэлдэ тэрэнэй аппарат (ГлавПЭУ-гүйгөөр) 10 таһагуудһаа, харюусалгата 90 хүдэлмэрилэгшэдһөө бүридэһэн байна. Управлениин аппарадай хүдэлмэрилэгшэдые үсөөрүүлхэ асуудалнууд тухай хэлэхэ зуураа, Улаан-Үдэ хотодо КПСС-эй 3 райкомуудай, райгүйсэдкомуудай, партийна болон совет, городской органуудай бии байһанай хэрэг бии гү гэһэн асуудал шудалха хэрэгтэй. Гансал аппарадай хүдэлмэрилэгшэдые үсөөрүүлхэ бэшэ, харин нэн түрүүн управлениин хоорондохи звенонуудые усадхажа, тэрэнэй дээдэ дабхарнуудта ажал хэрэгүүдые даалгаад, ямар нэгэ хүнгэлэлтэгүйгөөр таараха салин хүлһэ үгэжэ, ажалынь урмашуулагдаха зэргэтэй.

Экологическа асуудалнууд бүхы арадай депутадууд ажал ябуулгада эрид шууд үүргэ дүүргэхэ зэргэтэй. Заримдаа энэ талаар ямар нэгэ предприяти хааха эрилтэ табигдадаг. Энээнтэй дашарамдуулан, энэ асуудал шиидхэхэ гээшэ орео хүшэр, гансал хориһон ябуулгануудые бэелүүлээд, сэбэрлэдэг түхеэрэлгэнүүдые бараад, урагшаа холо харайхагүйбди гэжэ регионой хүн бүхэндэ ойлгуулха хүсэлтэйб.

Тиимэһээ экономическа хаба шадалаа шүүмжэлхы еһоор сэгнэхэ зуураа, республика Байгалай экосистемые сахин хамгаалха асуудалые бэеэ даагаад шиидхэжэ шадахагүй гэжэ бидэ бултанда сэхэ руунь хэлэхэ зэргэтэйбди. Гансал федеральна гү, али союзна туһаламжын хэмжээндэ, мүн дэлхэйн гүрэнүүдэй дэмжэлгын ашаар энэл зорилго бэелүүлэгдэхэ аргатай. Уһа хамгаалдаг объектнүүдые барилга бэшэ, харин имэ жама еһоор экологическа талаар сэбэр үйлэдбэринүүдэй аша туһада экономикын байгууламжа хубилгажа, Байгалые сахин хамгаалха талаар ябуулгын программада шухала пункт болохо зэргэтэй: «Арилгадаг газарта сэбэр бэшэ, харин бузарладаггүй газарта сэбэр байдаг». Энээнэй эсэстэ хүнэй ажаһуудаг байгаалиие бузарлаһанай, нэн түрүүн тэрэнэй элүүр энхэ байдалда хохидол ушаруулһанай түлөө экономическа, юридическэ хэмжээнүүдые хараалһан Байгал тухай хуули манда хэрэгтэй.

Тэрэшэлэн һунгагшадай табиһан гол асуудалда мартын 4-нэй үдэр имэ харюу үгэхэ зэргэтэй: «Тэдэ урдынхи мэтэ ажаһууха гү, али ажабайдалаа эрхим һайн тээшэнь хубилгаха хүсэлтэй гү?». Хүн бүхэн өөрынгөө хубитые шэлэхэ эрхэтэй.

А. ТУЛОХОНОВ,
Буряадай эрдэмэй түбэй Президиумэй түрүүлэгшын орлогшо, географиин эрдэмэй доктор, национально-территориальна 92-дохи округһоо РСФСР-эй арадай депутадта кандидат.

ҮГЭНЬ БАТА, БОДОЛЫНЬ ХУРСА ХУРДАН

Газар нютагтаа дуратай, таряашанай ажалые хүндэлжэ шададаг хүн РСФСР-эй арадай депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэхэ еһотой. Түрэһэн нютаг нугадаа, газар дэлхэйдээ дуратай байха гээшэ юунһээшье шухала шэнжэ бшуу.

1945 ондо арбан зургаа наһа гүйсэһэн эдир залуухан хүбүүн И. Р. Очиров ажалайнгаа намтар түрэл колхоздоо газар хахалагшаар эхилээ. Эртэ үглөөнһөө оройн үдэшэлэн болотор газар хахалха гээшэ эдир залуу хүбүүндэ бэлэн байгаагүй. Теэд үсэд нэтэрүү абари зантай, урдаа табиһан зорилгоео заатагүй дүүргэхэ гэжэ оролдодог Ваня ажабайдалай замаар бата алхамаа ингэжэ эхилһэн байна. Нютагайхидынь залуу хүбүүнэй хэды ехэ оролдосотой, ажалша бүхэриг байһанине мүнөөшье хүрэтэр һанан дурдан ябадаг. Таряашанай ажабайдалтай бүри эртүүр танилсаһан тула Иван хүдөөгэй ажалшадые үнэн зүрхэнһөө хүндэлдэг байха юм.

Ороной экономикые һайжаруулхын тула хүдөөгэй ажалшадай ажабайдалые дээшэлүүлхэ шухала гэжэ депутадта кандидат И. Р. Очиров тоолоно. Хүдөө нютагуудта хүндэ хүшэр ажал хэжэ байһан хүнүүд эгээн шухала эд бараагаар түбхын түрүүндэ хангагдаха, эрхим һайн байдалда ажаллаха еһотой. Забайкалиин жабартай хүйтэн сагай уларилые хараада абажа, И. Р. Очиров Сибирнин таряашадые оронойнгоо бусад регионуудай ажалшадта орходоо гүрэнэй зүгһөө улам ехэ хүнгэлэлтэнүүдтэ хүртэхэ, дулаан хубсаһа хунараар, шанартай эдеэ хоолоор хангагдаха еһотой гэжэ тоолоно.

Гэрэй амитадай арһаар хубсаһа хукар сехо мастерскойнуудые. цехүүдые байгуулха тухай тэрэ тэмдэглэнэ. Үшөө тиихэдэ таряашадай хотонгуудта багахан тракторнууд, үбһэ сабшаха түхеэрэлгэнүүд үгтэхэ еһотой. Таряашадай бэлэн бэшэ ажал оньһожоруулха, хүнгэн болгохо саг тулажа ерээ гэжэ депутадта кандидат тоолоно. Олонхи таряашад мүнөө хүндэ хүшэр гар ажал хэжэ үргэлжэлһөөр. Уһа зөөхэ, үбһэ ногоо сабшаха, бэлдэхэ гэхэ мэтэ ажал барагдаха бэшэ.

Шэтын областиин Агын национальна округой колхоз, совхозууд Хитадай промышленна предприятинуудтай холбоо барисаа тогтоожо, тэдээнһээ багахын тракторнуудые худалдажа абана. Улаан-Үдын мяханай комбинат продукциингаа эгээн эрхим һайн хубине ондоо регионуудта эльгээжэ, республикынгаа ажалшадта мяханай үлэгдэлнүүд, ливернэ колбаса, хатуу шүрбэһэтэй мяхан гэхэ мэтые үлөөдэг байха юм. Хубилган шэнэдхэлгын, олондо мэдээсэлгын, демократиин үедэ иимэрхүү байдалда эсэс табигдаха еһотой гэжэ нүхэр Очиров тоолоно. Ажалай болон дайнай ветерануудай пенси үшөө ехэ болгохо талаар хүсэл оролдолго гаргахаб, хэмжээнүүдые абахаб гэжэ Очиров хэлэнэ.

И. Р. Очиров хүдөөгэй ажалшадта: дайнай болон ажалай ветерануудта, олон үхибүүдтэй бүлэнүүдтэ, гансаардаһан хуби заяатай хүнүүдтэ туһалха гэжэ үнэн зүрхэнһөө оролдожо ябадаг хүнүүдэй нэгэн юм. Хүйтэн, мүн үйтан гэрнүүдтэ ажаһуудаг хүнүүдэй байдал һайжаруулха шухала гэжэ тэрэ тэмдэглэнэ.

Арадай депутадуудай Соведүүд нютаг нугануудтаа дүүрэн эрхэтэй ээзэд болохо еһотой гэжэ И. Р. Очиров хэлэдэг байна.

Этигэмжэтэ түлөөлэлгэеэ, засагаа үргэдхэжэ, тэдэнэр хүдөө тосхондохи налогой политика шиидхэхэ, участогуудые зүбөөр хубаарилха уялгатай. Гадна хүдөөгэй Соведүүд оршон тойронхи байгаалине сахин хамгаалгын асуудалнуудые шиидхэхэ аргатай. Гүрэнэй эмхи зургаануудай, леспромхозуудай, мүн хүн зоной зүгһөө ой модо гам хайрагүйгөөр хюдаха ябадалда эсэс табигдаха еһотой. Хүдөөгэй Соведүүд саашадаа ой модо бэлэдхэлгые нарин нягтаар хинан шалгажа, харууһалжа байха уялгатай. Ой модоной ноосэ баялиг бүхы хүнүүдэй зүгһөө хамгаалагдаха зэргэтэй.

Мүнөө үедэ И. Р. Очиров бэлигтэй бэрхэ журналист байһанаа харуулна. Тэрэ арендна гурим болон гэр бүлын подряд тухай, кооперативна хүдэлөөн тухай, буряадуудай, ородуудай, шэмээшэгүүдэй, эвенкнүүдэй соел культура, еһо гурим, заншал тухай бэшэнэ. Буряадай номой хэблэлэй директор байһан тула тэрэ хүдөөгэй ажалшадай захилаар номуудые хэблэжэ, хүдөө нютагуудта худалдаха түсэбтэй.

И. Р. Очиров бата үгэтэй, зориһон, хараалһан хэрэгээ заатагүй дүүргэдэг хүн юм. Мэдээжэ журналист И. Р. Очировай хурса гүүрһан дороһоо гараһан үгэ бүхэн шэдитэ ехэ хүсэтэй, ойлгосотой тодо байдаг.

РСФСР-эй арадай депутадта кандидат И. Р. Очировай һунгалтын урда тээхи платформо иимэл даа.

Ш. ЦЫДЕНЖАПОВ,
этигэмжэтэ нюур, СССР-эй Уран зохеолшодой холбооной гэшүүн, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

АРАДАЙ ДЕПУТАТ ИДХАХА АРГАТАЙ ГҮ?

Хүндэтэ редакци!

Һунгалта болотор үсөөхэн үдэрнүүд үлэжэ байна. Олонхи округуудта альтернативна кандидадуудай дэбжүүлэгдэһэндэ баярламаар. Үдэр ошохо тудам тэмсэл улам шангадана. СССР-эй арадай депутадай мандадай түлөө һунгалтын урдахи тэмсэлэй дурасхаалта үдэрнүүдые би үшөөл мартаадүйб.

Түрэл коллективэйнгээ, районойнгоо дэмжэлгэгүйгөөр депутат боложо шадахагүй байгааб гэжэ би хэлэнэб. Райкомой үзэл сурталай талаар манай секретарь С. П. Будажапов энэ кампанида эдэбхитэйгээр хабаадалсажа, нилээд ехэ юумэ хэһэн байха.

Мүнөө тэрэ түбэй 92-дохи округһоо РСФСР-эй арадай депутадуудта 4 кандидадуудай нэгэниинь болоно. Тэрэ республикын Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ С. Н. Булдаевтай, БНЦ-гэй Сибириин отделениин эрдэмтэ хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмэй докторнууд С. Б. Помишин, А. К. Тулохонов гэгшэдтэй тэмсэнэ.

Бэшүүрэй, Бодонгуудай совхозуудай, Шэбэртэ тосхоной, Потаниинай дунда һургуулиин коллективууд хамтынгаа хүсөөр Сергей Пурбуевичые дэбжүүлээ. Би эдэ суглаануудта хабаадалсаһан дээрэһээ тэрэниие дэбжүүлхэ тухай шиидхэбэри нэгэн дуугаар абтаһан байгаа гэжэ мэдэнэб.

Юундэ коллективүүд тэрэниие дэбжүүлээб.

Юундэб гэхэдэ, нэн түрүүн Сергей Пурбуевич совхозой ажалшадай дунда нэрэ хүндэтэй болонхой. Хүнүүдтэ анхаралтайгаар хандадаг, сэхэ руунь хөөрэлдэдэг байһанайнь түлөө тэрэниие хүндэлдэг, мэдэдэг. Тэрэ гоё үгэнүүдые хэлэжэ, найдуулха гэжэ оролдодоггүй, хэрбээ найдуулаа һаа, тэрэнээ заатагүй дүүргэхэ гэдэг.

Сэхыень хэлэхэдэ, депутадта кандидадаар дэбжүүлэгдэһэн С. П. Будажапов амжалта туйлаха байха гэжэ би этигэнэб. Тиимэһээл һунгалтын урдахи тэмсэлдэ тэрээндэ туһалха гээшэ минии уялга гэжэ тоолоноб, тоолохошьеб.

Һунгагшадай урда тоосоонуудые хэхэ үедөө минии идхалгын хүдэлмэри ябуулхадам, райгүйсэдкомой түрүүлэгшэ В. Е. Гулгонов дураа гутаа юм ха. Тэрэ намайе райгүйсэдком уряад, энээн тухайгаа намда сэхэ мэдүүлээ. Харин партиин Мухар-Шэбэрэй райкомой нэгэдэхи секретарь М. В. Рютин С. П. Будажаповай түлөө идхалгын хүдэлмэри ябуулжа, СССР-эй арадай депутадай нэрэ хүндые бууруулнаш гэжэ намда ойлгуулха гэжэ оролдоо.

Мүнөө Сергей Пурбуевичта нүлөөлөөд туршаха тухай хөөрэлдөөнүүд район дотор гарана. Юуб гэхэдэ, нэгэл кандидадай С. Н. Булдаевай аша туһада хүдэлмэри ябуулха гэжэ партийна болон совет эдэбхитэндэ райкомой бюрогой заседани зааһан байгаа гэжэ хөөрэлдэнэ.

Энэ округто эмхидхэгдэһэн кампаниин ябасын эдэ баримтануудһаа үндэһэтэй байһанда һэжэглэхэ шалтагаан мүнөө дээрээ үгы.

Нютагай засагаархид манай кандидадта һаалта хэхэ гэжэ бүхы хүсөөрөө оролдоно, тэрээн тухай элдэб һураг суу тараана гэжэ би этигэнэб. Энээнһээ уламжалан, иимэ асуудал гарана: һунгаха ба һунгагдаха эрхэ СССР-эй Конституцяар бэхижүүлэгдэһэн эрхэ, энэ эрхэтэн бүхэнэй бодото эрхэ гү, али оройдоол деклараци гү!

Энэ бэшэгые нэгэ доро Сергей Пурбуевич Будажаповай түлөө идхалга болоно гэжэ тоолохыетнай гуйнаб.

Хүндэлэгшэ Ж. ЦЫРЕНОВ,
Бэшүүрэй совхозой механизатор,
СССР-эй арадай депутат.

ЭХЭНЭРЫЕ СҮЛӨӨЛХЭ ХЭРЭГТЭЙ

СССР-эй Наукануудай академиин Сибириин отделениин Буряадай эрдэмэй түбэй социально-экономическа шэнжэлгэнүүдэй таһагай регионой социально-ажалай асуудалнуудай секторые даагша Дарима Доржиевна Мангатаева олон жэлэй туршада социальна, социально-демографическа хүгжэлтын, хүн зоной ажабайдалай хэмжээе дээшэлүүлгын асуудалнуудта анхаралаа табина. Экономикые социальна талаар хубилгалгын эрхэ байдалда социальна хүгжэлтын орео асуудалнуудые мэдэдэг нэрэ хүндэтэй хүнүүдэй арадай депутадуудай Соведэй хүдэлмэридэ хабаадалсаха гээшэ айхабтар ехэ удха шанартай байха. Тиимэһээ Д. Д. Мангатаевае таһагай коллектив һунгуулиин 89-дэхи округһоо арадай депутадуудай городской Соведэй депутадта кандидадаар дэбжүүлээ. Кандидадһаа хэдэн асуудал һураябди.

— Городой социальна хүгжэлтын хойшолуулашагүй зорилгонууд ямар байха гэжэ һананабта!

— Социальна зорилгонуудые хурдан түргэнөөр шиидхэхын тула нэн түрүүн республикын экономическа бэеэ даанги байдал үргэдхэхэ, түүхэй эдээр хангадаг байдалһаа мултаржа, экономическа талаар хүгжэнги республика болгохо шухала. Хоердохеор, эрдэм һуралсалда, элүүр энхые хамгаалгада гаргашануудые дээшэлүүлһэнэй зорилгонуудта республиканска, городской жасануудые байгуулха шухала. Манай баялигуудые ашагладаг предприятинуудһаа нютагай бюджедүүдтэ эльгээхэ налогуудые дээшэлүүлһэнэй ашаар энээниие хэжэ болоно. Манай республика экономикын талаар хүгжэхэ, социальна албаниие хүгжөөлгэдэ, гэр байра барилгада нөөсэнүүд ехээр хэрэглэгдэхэ болоно.

— Хүн зоной, тэрэ тоодо эхэнэрнүүдэй элүүр энхые хамгаалга түйлаха гээшэ танай программын гол пунктнуудай нэгэн болоно. Энэ талаар хойшолуулашагүй ямар зорилгонуудые хараалнабта!

— Эхэнэрнүүдэй ажаһуудалай, ажалай эрхэ байдалнуудые һайжаруулха талаар гоё гоо үгэнүүдһээ бодото хэрэгтэ орохо, тэдэнэй элүүр энхэһээ ба үйлэдбэри дээрэ ажалладаг байһанһаа, гол түлэб хүн зоной тоогой олошоролго, хүүгэдэй элүүр энхэ, нациин генофонд дулдыдаха гэжэ тоолохо байнаб. Социальна албанай һалбаринуудта хүдэлдэг олонхи эхэнэрнүүд мүнөөшье хүрэтэрөө социальна талаар хамгаалагдаагүй. Эрэшүүлтэй сасуулхада, тэдэ адли тэгшэ эрхэгүй байдаг. Тиин эхэнэрнүүдэй һарын дундуур салин хүлһэн эрэшүүлһээ 1,5 дахин доогуур. Манай республика дотор промышленностьда салин хүлһэн 286 түхэриг, барилгада — 350 түхэриг, худалдаа наймаанда, арадай эрдэм һуралсалда, элүүр энхые хамгаалгада 180—190 түхэриг, соел культурада 155 түхэриг болодог байна. Зүгөөр энэ албангуудта эхэнэрнүүдэй 80—90 процент хүдэлдэг. Илангаяа худалдаа наймаанда хүдэлдэг эхэнэрнүд бүхы ажалаа гараар хэхэ баатай болодог. Хүшэр хүндэ ажал хүнгэрүүлһэн элдэб түхеэрэлгэнүүд үгы бшуу. Эхэнэрнүүд һуниин халаанда хүдэлнэ, кадрнуудай дуталдадаг байһан дээрэһээ саг үргэлжэ үлүү хүдэлхэ баатай болодог. Эрдэм һуралсалда, элүүр энхые хамгаалгада хүдэлдэг эхэнэрнүүдэй салин хүлһэн доогуур, тэдэнэртэ хүүгэдээ хүмүүжүүлхэ саг үлэдэггүй. Эхэнэрнүүдэй ходоодоо сүлөөгүй, бүхы сагаа ажал дээрээ үнгэргэдэг байһан дээрэһээ хүүгэдээ хүмүүжүүлхэ саг тэдэнэртэ үлэнэгүй. Хүүгэдэй гэмтэ ябадалай хэмжээнэй ургалгые би энээнтэй холбоноб.

— Иимэ байдалһаа яагаад гараха гэжэ һананабта!

— Социальна албанай һалбаринуудта салин хүлһэ дээшэлүүлхэ тухай асуудал шиидхэхэ, тиихэдээ республиканска, городской мүнгэ зөөриин ашаар хүүгэдэй, ганса бэе эхын, олон хүүгэдтэй эхын пособиин хэмжээе дээшэлүүлхэ, худалдаа наймаанда, ажаһуудалай эрилтэнүүдые хангалгада хүдэлдэг эхэнэрнүүдэй ажал оньһожоруулха, эхэнэрнүүдтэ салин хүлһыень үлөөгөөд, хүсэд бэшэ үдэр соо хүдэлхыень зүбшөөхэ гээшэ хойшолуулашагүй зорилго болоно. Нарайлалгын байшангуудые, хүүгэдэй больницануудые, городто диагностическа түбүүдые барижа, саг болзор сооньашаглалгада тушааха хэрэгтэй. Тиигэбэл эхэнэрнүүд хүүгэднай элүүр энхэ байха гэжэ найдадаг болохо. Энэ асуудал эрид шууд шиидхэгдэхэ зэргэтэй. Юундэб гэхэдэ, республика, тэрэ тоодо Улаан-Үдэ хотодо хүүгэд олоороо наһа барадаг, энэ талаар Россиин Федераци дотор түрүү һууринуудай нэгыень эзэлнэбди.

— Оршон тойронхи байгаалимнай бузарлагдажа, хүн зон, хүүгэд олоороо үбшэлдэг болоо гэжэ һананагүй гүт!

— Үнэхөөрөөшье һүүлэй жэлнүүдтэ городто экологическа байдал хараа байса муудаа. Хорото бодосуудай 50-яад процентнь сэбэрлэгдэнгүйгөөр агаар руу хаягдадаг байна. Горсовет эрхэтэдтэ сэбэрхэн оршомдо ажаһууха конституционно эрхыень хангаха, экологическа байдалые саг үргэлжэ хинан шалгажа байха уялгатай гэжэ тоолоноб. Тиимэһээ агаар, уһан, хүрьһэн бузарлагдажа, хүн зондо ямар нүлөө үзүүлнэб гэжэ медицинскэ, санитарно-гигиеническэ талаар комплексно шэнжэлгэ үнгэргэхэ, экологическа аюултай предприятинуудые хааха болотор шанга хэмжээ ябуулгануудые абаха саг ерээ.

Хэрбээ һунгагшадай намда найдаа һаань, эдэ асуудалнуудые шиидхэжэ үзэхэб, хүн зоной ажабайдалай хэмжээе, эрхэ байдалые һайжаруулхын тула, городой социальна хүгжэлтын эрид хурса бусад асуудалнуудые табихаб.

Б. РАДНАЕВА
бэшэжэ абаа.

Харуулан ойлгууламжын үүргэгүй

ХЭНДЭ ХЭРЭГТЭЙ УРЯАНУУД БЭ?

Брежнев тухай нэгэ имэ шог зугаа һанана гүт: Леонид Ильич филармонидо нэгэ концерт хаража байха үедөө дирижерто имэ ажаглалта хэһэн байгаа: «Бүхы юумэнтнай һайн, гансал барабанщигтнай муугаар наадана». Иигэжэ хэлэхэдэнь, дирижер аалин намдуугаар имэ харюу хэлээ гэхэ: «Теэд партинь имэ ха юм. Зүбөөр наадана». «Бү мэдэе, бү мэдэе,— гэжэ Генеральна секретарь дураа гутангяар хэлэбэ.— Партимнай нэгэ ха юм. Удаан забһарлал хэнгүйгөөр барабанаа тоншохоео яанаб...».

Теэд партиие урдаа барижа, элдэб янзын памятнигуудые бодхоохо, «Парти — ухаан бодол, нэрэ хүндэ, һэшхэл», «Парти — шэглүүлэгшэ», «КПСС-тэ алдар соло!», «Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!» гэхэ мэтэ гоё гоё уряа лозунгнуудые хаа хаанагүй харуулдаг байһан үе байгаа гэжэ бүгэдэ мэдэнэбди.

Гэхэ зуура, эгээл энэ үе сэг ямаршье хүгжэлтэгүйгөөр тогтошоһон шата байгаа гэжэ мүнөөл ойлгожо эхилээбди. Журналистнууд энэ үе тухай эсэхэ сусахаа мэдэнгүйгөөр бэшэжэ гарана.

«Тээнэд хэн тухай хэлэнэбта?».

«Хэн бэшэ, харин юун тухай!». һанана гүт, Эрхүү хотодо ажаһуугшад нэгэтэ үглөөгүүр Генеральна секретариин томо гэгшын портредэй хубилшоод байхые гайхангяар хараа һэн. Ушар юуб гэхэдэ, генсегэй энгэртэ дүрбэдэхи одон зурагдашанхай байгаа бшуу. Швецийн нэгэ профессор студентнүүдтэй уулзахадаа иигэжэ тэмдэглэһэн гэхэ: «Бүхы городтнай уряа лозунгнуудаар шэмэглэгдэнхэй. Имэ уряануудта этигэдэг гүт? Үгы гэжэ һанаха байнаб. Теэд этигэдэгшьегүй һаа, бэе бэедээ гоё үгэнүүдые хэлэһээр зандаат». Совет орондо ажаһуудаг хүнэй иигэжэ хэлээ гээшэ һаа, шангаханаар лэ хэһээхэ байгаа еһотой. Теэд харин ороной профессорһоо юу нэхэхэбши даа... Тэрээн тухай ангиин дайсан шэнгеэр һанаад лэ дүүрэ.

...Бетон худхагдажал байна... Хюреэнүүд таршаганажал байна... Улаан тугууд, транспарантнууд намилзажал байна... Бүхы юумэн үндэр дээдэ, уужам һаруул, үнэтэй сэнтэй, хизааргүй үргэн шэнгеэр харуулагдана...

Дай-эн һажанагүй. Дуулана гүш, нүхэр! Тэмсэл үргэлжэлһөөр! Адли тэгшээр алхалыт, нүхэд!

Далайн хорхойн гэр шэхэндээ дүтэлүүлхэдэтнай ямар бэ нэгэ шууяан, долгиной эбхэрһэндэл адли абяан гарадаг байха. Тэрээндэл адли бүхы округ соогуур нэгэл һонин абяан дуулдаһан шэнгеэр үзэгдэхэ... Эгээн нангинаар һанагдаха хүшөө-памятнигта гар бү хүрэгты, тэрэниие хүндэлэгты гэхэ мэтэ үгэнүүд хаа хаанагүй зэдэлдэг байха. Теэд бодото дээрээ ямар ушарнуудтай дайралдадагбибди гэжэ таанад мэдэнэт.

«Дахяад хэн тухай хэлэнэбта?»

«Хэн тухай бэшэ, харин юун тухай!» Үнеэхил монументальна гэхэ гү, али асари томо памятнигууд тухай...

Городоймнай Советскэ болон Железнодорожно районуудта ажаһуудаг хүнүүд бусад районуудта орходоо ямар байдалда ажаһуунаб? Юугээрээ шалгарнаб? «Манай Эхэ орон — СССР» гэһэн томо гэгшын лозунг абаһаар анхарал хандуулдаг. Хажуугаарнь хэдэн олон гербнүүд һубарилдана...

Наранай элшэдэ бүрүүл боложо, үнгэеэ алдахадань, тэрэ дары элдэб янзын будагаар шэрдэжэрхихэ... «Минии Эхэ орон СССР» гэлтэй гү, али СССР — минии Эхэ орон гэхэ болоно гүбди? Алиниинь зүб гээшэб гэжэ хэлэжэ үгыт. Ондоо районуудта имэ уряа-лозунгнууд хэр олон бэ? Тиимэшье олон бэшэшье һаа, яһала бини даа.

«Хурдадхалга, шанар, гурим» гэһэн аржагар үгэнүүд буряадшье,ородшье хэлэн дээрэ бэшэгдэжэ, эгээн эли газарта үлгэгдэнхэй. Теэд бодото дээрээ ажал хэрэгнай хурдан түргэнөөр урагшаа ябана гү, гурим журам сахигдана гү, шанар түйлэгдэнэ гү? Үгы гэжэ хэлэбэл, алдуу болохогүй. Үмхиржэ унахаяа байһан модон гэрнүүд эндэшье, тэндэшье элеэр харагдана. Эгсэ эрьедэ няажа бариһан хараасгайн гэрхэнүүдтэл адляар тэдэнэр үзэгдэхэ юм.

Табан дабхартай нэгэ гэрэй орой дээрэ «Алдар соло», хэргын нүгөө талада түбхинэһэн гэрэй орой дээрэ «КПСС!» гэжэ уншанабди. Энэмнай ямар удхатай үгэнүүд бэ?

Эдэ гэрнүүдэй подъезднүүдээр ябажа, экспресс-асуулта табибабди.

— Гэр дээрэтнай юун гэжэ бэшэгдэнхэйб? Мэдэнэ гүт?

— Хаана?

— Гэрэйтнай орой дээрэ...

— Бүхы дэлхэйдэ — эб найрамдал!

— ?!!

— Танай гэрэй орой дээрэхи уряа лозунг юун тухай хэлэнэб? Мэдэхэ гүт?

— Энэ минии бэшэ, харин Слаавын ажаһуудаг гэр.

— ?!!

«КПСС-тэ алдар соло!» гэһэн уряа лозунг хүн бүхэн хараһан байгаа еһотой. Тэрээндэ тайлбари үгэһэнэй үлүү ааб даа.

ППО-гой 2-дохи хамтын байрын үүдэндэ «Манай гол зорилго — коммунизм» гэһэн үгэнүүдые уншахаар байдаг. Имэ гоё үгэнүүдтэй лозунг хадаһан үүдэ татан ороходо, коридор соо бүглэгэр харанхы гээшэнь...

«Буу зэбсэг хуряалга» гэһэн үгэнүүд сэрэгэй албатанда хашартай болошоо еһотой...

...Хэдэн метр үндэртэй транспарантнуудай, уряа лозунгнуудай хажуугаар хүн зон тэһалгаряагүй һубарилдан үнгэрнэ. Тэдэнэр толгойгоо үргэжэ, дээгүүр үлгөөтэй байһан уряа лозунгнуудые уншадаг гү? Хэн нэгыень тогтоожо, плакат дээрэ юун гэжэ бэшэгдэнхэйб гэжэ асуугаа һаа, ямар харюу үгэхэ хаб?

— Плакат уншаха сүлөө саг үгы. Тиигээдшье элдэб янзын гоё үгэнүүдтэ анхаралаа табиха сүлөө саг мандаа үгы.

— Теэд таанадтал хабаатай үгэнүүд ха юм. Эршэтэ ажалда зоригжуулна, эдэбхитэй болгоно, сог зали түрүүлнэ бэшэ гү?

— Юрэдөө намда хэрэгтэй бэшэ...

«Түсэб дүүргэлгэ — уялга, түсэб үлүүлэн дүүргэлгэ — нэрэ хүндэ», «Коммунизмын гэрэлтэ һайхан ерээдүй тээшэ!», «Саг хүн бүхэндэ ехэ эрилтэнүүдые табина, эдэбхи үүсхэлтэй, хүсэн түгэлдэр байхые уряална» гэхэ мэтэ уряа лозунгнуудые хүн бүхэн уншаһан лэ байха.

Гоё һайхан уряа лозунгнууд юунэй түлөө эгээн эли газарта үлгэгдэдэг бэ? Социализм, коммунизм гэхэ мэтэ ойлгосонуудта тайлбари үгэхэ, үнэн удхыень харуулха гэһэн зорилготойгоор имэ лозунгнууд зохеогдоно гү? Росси хадаа бүмбэрсэг дэлхэйе хоёр дахин абаржа гараа гэхэ мэтээр мүнөө хаа хаанагүй хэлсэдэг болонхой. Эгээн түрүүн Росси дэлхэйе татаарнуудһаа, хоёрдохео... социализмһаа абараа гэжэ юугээ хөөрэлдэнэ гээшэб? Социализм гээшые үни хада байгуулжархиһан орон гэжэ манай орон тухай хөөрэлдэдэг байгаа ха юм. Теэд бодото дээрээ юун болоноб!

«Коммунизмын туяа», «Коммунизм тээшэ гэрэлтэ зам» гэхэ мэтэ гоё нэрэнүүдтэй колхоз, совхозууд, мүн хэблэлэй органууд дайралдадаг лэ. Тэдыдэхи, эдыдэхи партийна съезднүүдэй нэрэмжэтэ, коммунис ажалай бригаданууд, коллективүүд гэжэ байгаад нэрлэдэгбди. Коммунизм гэһэн үгэ хэндэ хэрэгтэйб? Тэрэ ямар удхатайб? Партида хэрэгтэй гэжэ хэлэжэ болохот. Теэд би партиин гэшүүн, коммунист байһан тула намда хэрэггүй гэжэ хэлэхэ эрхэтэй байхаб. Партитай зүрхэ сэдьхэлээ, хүсэл зоригоо ниилүүлһэн еһотойл партиец гээшэб гэжэ үбсүүгээ шаадаг, бэеэ дээгүүр абадаг зарим ноед һайдай бүдүүзгэй зан маанадта танил байха.

...Крем, мазь, уһа гэхэ мэтые урдаа табигты. Имэрхүү удхатай үгэнүүдые телевизорээр яһала удаахан шагнаһан гээшэбди. Хаана нэгэ тээгээ үбдөө, яншаа гээшэ һаань, имэ кремээр түрхихэдэмнай, тэрэ дары эдэгэшэхэ, һайн болошохо гэжэ үнэн зүрхэнһөө этигэхэшье ушар болоо. һанана гүт? Теэд сэдьхэлэй үбшэнгые ямаршье шэдитэ уһан, крем болон мазь аргалжа шадахагүйл.

Алхамаа тэгшэдхэгты, түрүүшүүлһээ жэшээ абагты, херхо һонор байгты, урагшаа шармайн дабшагты гэхэ мэтэ үгэнүүдые жэл бүхэндэ дууладагбди.

Юунэй түлөө тэмсээбибди, юунэй түлөө тэмсэнэбибди? Ухаан сэдьхэлдээ гоё гоёор бэшэгдэһэн уряа лозунгнуудые бүхөөр хадуужа абаха зорилго урдаа табина гүбди?

«Хэн тухай дурданабта?» «Хэн тухай бэшэ, харин юун тухай!».

Уряа лозунг, транспарант бүхэниие шэмэглэхэдэ, хэды ехэ мүнгэн гаргашалагданаб! Үгэнүүдые гоёожо бэшэхэ, шэмэглэхэ, шэрэ будагаар шэрдэхэ, бетоноор хушаха, үгы гэбэл, алта, мүнгэ гүйлгэжэ һиилэхэ гэхэ мэтэ. Уран зурагай үйлэдбэриин мастерскойнуудта эдэ бүгэдэниие захидаг байха юм. Жэшээлбэл, байгаалиин музейн нюур талада үлгөөтэй байһан лозунг мянгаад түхэригтэ болоно. Тэрээнһээ гадна тус лозунгые мэнэ мэнэ болоод лэ шэрдэжэ, шэнэлжэ байха хэрэгтэй. Имэ ажалда мүн лэ ехэ мүнгэн гаргашалагдахаяа һанадаг. Бабушкинай үйлсэдэхи гэрэй нюур талада үлгэгдэһэн лозунг мүн лэ үнэтэй. Ђорсоевой үйлсэдэхи гэрнүүд дээгүүр зурыһан лозунгнууд ходо шэнэлэгдэжэ, шэрдэгдэжэ байдаг. Нэгэ лозунг жэл соо хоёр дахин заһабарилха, һэльбэн шэнэлхэ ажал гарадаг. Имэ заһабарилгада 300 түхэриг гаргагдадаг гэжэ тэмдэглээбди. Хэнэй хармаанһаа энэ мүнгэн түлэгдэнэб?

Партиин райкомуудта жэл бүхэндэ 500 түхэриг үгтэдэг юм. Энэ мүнгөөр лозунгнуудые шэнэлхэ, семинарнуудые үнгэргэхэ, видеофильмүүдые буулгаха хэрэгтэй болодог. Тус хэмжээ ябуулгануудта оройдоол 500 түхэриг хүрэхэгүй гэжэ хэндэшье мэдээжэ. Харин лозунгнуудта, тэдэниие шэмэглэлгэдэ бүришье ехэ мүнгэн гаргашалагдана. Тэдэ хаанаһаа абтанаб?

Спонсор гэһэн үгэ мүнөө моодно гэжэ тоологдодог. Баян спонсорые олоходо, хэды ехэ туһа хүргэдэг бэ гэжэ элитэ ааб даа. Ниитын хэрэгэй түлөө хэдэн мянган түхэриг харамнахагүй предприяти олдоод лэ байдаг. Хара хүлһэеэ гоожуулжа олоһон мүнгэеэ ажалшад хэндэшье хэрэггүй уряа лозунгнуудые зохеолгодо гаргахаяа һанана. Гэхэ зуура, эдэ ехэ мүнгөөр нэгэ дахин таридаг шприц, зүү худалдажа абахада, гансаардаһан хуби заяатай, мүн үлбэр бэетэй хүнүүдтэ туһаламжа хүргэхэдэ болохо байгаа бшуу. Афганистанда баатарай үхэлөөр наһа бараһан сэрэгшэдтэ хүшөө-памятник имэ мүнгөөр барибал, хэды ехэ хэрэг бүтэхэ һэм. Партийна органууд, предприятинуудай хүтэлбэрилэгшэд эдэ хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхэ гэжэ оролдодог гү?

Ленинэй хэлэһэн үгэнүүдые һанаад үзэелши: «...Манай парти бэеэ дээгүүр абадаг, онсо байдалтайб гэжэ һанадаг болобол, аюултай байдалда ороно. Имэрхүү ябадал гаргаха болоо һаа, тэнэг байһанаа харуулха. Ямаршье сагта бэеэ дээгүүр абаха, томоотой янза харуулха гээшэ аюултай. Энээниие мэдэхэ хэрэгтэй».

һалхин тээрмэнүүдтэй тэмсэ тэмсэһээр аяар 70 жэл үнгэршэбэ гэжэ ойлгоошьегүй байжа болоообди. Теэд үнэхеэреэшье тэбхэр 70 жэл үнгэршэбэл даа.

Александр ДРУЖИНИН,
манай корр.

«АЛТАРГАНЫН» БИБЛИОТЕЧКЭ

УРАН-ТАНГАРИГ

А. ШАДАЕВ

(Үргэлжэлэл. Эхиниинь 7-дохи номерто).

Хитадай Гүмэн-Сэсэн хаан хүрьгэн болохоор ерэһэн тайжанарые хүндэтэйгөөр хүлеэн байжа, хашаагайнгаа дүрбэн үүдэнэй газаа тээ гоё байрануудые түхеэрэн, тэдэ тайжанарые гурба гурбан сэрэгтэйнь байлгажа, дүүрэн хэрэгсэлээрнь гүйсэд хангаба ха.

Түбэдэй хаанай түлөөлэгшэ Уран-Тангаригай бүгэдэнһөө гээгдэжэ, хожомдожо ерэхэдэнь, хүндэ еһололгүйгөөр булан тохойдо, муухай байра бэлэдхэжэ үгэбэ.

Табан хаанай тайжанарай худа андын мүрөөр ерээд байхада, хэндэнь басагаа хадамнан үгэхые Гүмэн-Сэсэн хаан мэдэжэ ядахадаа, өөрынгөө хатан, тайжа, хүбүүгээ, Гүнжэ Ногоон дангина басагаяа ордондоо дуудажа асараад:

— Энэ табан хаан тайжанарай ерээд байхадань, Гүнжэ Ногоон дангина хэндэнь хадамнаха болобо гээшэбибди?— гэжэ асууба.

— Баабай хүн хадаа та уридшалан хэлэхэ баатай болобо гээшэт!— гэжэ тайжань хэлэбэ.

— Хэлэбэшье зүбтэй зүйл! — гэжэ хаан һанал бодолдо эзэлэгдэн һууһаар:— Улас түрынгөө байдалаар ехэхэн гүрэн байһан хадань Жагарай хаанай тайжада үгэмөөр гү гэжэ һанагдана,— гэбэ ха.

— Хатан эжы, танай зэлжээн болобо,— гээд, тайжа дуугарба.

— Зөөри хогшолоор баялиг хадань Балбын хаанай тайжада үгөө һаа дээрэ,— гэбэ хатан.

Хаан хатан хоер хүбүүнһээ нигэжэ һураба:

— Хожом өөрөө хаан түрыем залган һууха хүн гээшэш. Тиимэһээ хэндэнь үгэбэл, хожомоо шамда туһатай байхаб?

— Дээдэ эрдэм ээлһэн хадань Бухаарай хаанда хадамнаал һаа, хожомынь аша туһатай баймаар,— гэбэ.

—Гурбан ондоо һаналтай болошобо хабди. Өөрынгөө наһа, ута удаан жаргал бодожо, ши өөрөө хэлэхэ болобош,— гээд, хаан эсэгэнь басагандаа хандаба.

— Гуа һайхан байһандань Монгол хаанай тайжада ошоһууб даагээд, Гүнжэ Ногоон дангина харюусаба.

— Бидэ хаан изагууритан гээшэбди. Хэлэһэн үгэеэ эбдэхэ оһогүйбди. Дүрбэн хүн зүбшэн хэлсэхэдээ, дүрбэн ондоо һанал бодолтой байбабди. Иигээд байхадаа ялтай гээшэб? Минии һанахада, эдэ тайжанарай хэниинь минии даабарие дабажа гараноб, тэрээндэ басагаа үгэхэб,— гэжэ Гүмэн-Сэсэн хаан хэлэбэ.

Тэдэнэр бултадаа хаан абынгаа дурасхаалые зүбшөөбэд ха.

— Минии ордон соо аб адлихануудзуун таһалга байха. Хаан түрэ бүхэнһөө зуу зуун хүн тэрэ таһалга бүридэмни орожо гараха баатай болоно. Гэдэргээ бусажа гарахадаа нэгэшье үүдэ алдан, төөрингүй гараашань байгаа абаха,— гэжэ Гүмэн-Сэсэн хаан хаанай тайжанарта зарлиг тарааба.

Дүрбэн хаанай тайжанарай зуу зуун хүн тэрэ таһалгануудсоогуур ороод гараха зуураа, үүдэ үрхыень олонгүй, борандаа төөришэбэд ха.

Уран-Тангариг өөрынгөө ээлжээнэй болоходо, зуун хүндөө ондо ондоо тэмдэгүүдые үгэжэ:

— Ороһон үүдэнэйнгээ саада тээнь тэмдэгүүдээ няагаад лэ, бусажа гарахадаа тэрэл тэмдэгүүдээрээ олохо ерэхэт,— гэжэ тэдэнэртээ захяа үгэбэ.

Уран-Тангаригай харьяата хүн зон тэрэ зуун таһалга соогуур орожо гарахадаа, тэмдэгүүдэйнгээ аша туһаар нэгэниинынье төөрингүй, гэдэргээ бусажа гараад, түрүүнэй байе абабад ха.

«Түбэдэй хаанай энэ түлөөлэгшэ Уран-Тангариг гээшэ сэсэн мэргэн ухаатай хүн байна. Иигээд байхада ямар нэгэн таагдашагүй орео таабари үгэхэ болоо байна» гэжэ Гүмэн-Сэсэн хаан бодоод:

— Минии хоердохи эрилтэ хадаа иимэ байна: зуун хүн зуун хонинай мяха нэгэ хоног соо хуу дууһан эдихэ болоно. Зуун хүхүүр архи дууһыень уугаад байха зуураа нэгэнииньшье һогтохо еһогүй. Тэрээнтэй хамта, зуун хонинай нойтон арһа мүн нэгэ хоногой болзор соо дууһан элдэжэ, эд болгохо еһотой болоно,— гэһэн соносхол тарааба.

Уран-Тангариг тэрэ зарлигынь хүндэтэй дээрэ хүлеэн абаад:

— Танай зарлигаар болог даа,— гэбэ.

Бусад тайжанар, «Яагаа жэгтэй даабари гээшэб?— гэжэ доро дороо бодобошье һаа, бүхэтэр эрье хүсын мяха дууһан эдидэг хүн манай дунда байжа болохо бэшэ аал?» гэжэ һананхай, һэнгэргүй һуубад ха.

Дүрбэн тайжанарай зуу зуун хүн хойто үглөөниинь болоходо, зуун хонинай мяха баража эдеэшьегүй, зуун хүхүүр архи шабхагдаашьегүй, зуун хонинай арһан нойтон зандаа байба.

Уран-Тангариг уураг тархи соогоо ухаа бодолоо сахилгаан мэтэ гүйлгэһэнэй удаа, нэгэ хонинай мяха шанаад, зуун хүндөө хэһэг хэһэгээр хубаажа үгэхэдэнь, аманай амтууришье, шүдэнэй шэмтүүришье болонгүй дууһаба. Нэгэ хүхүүр архи зуун хүндэ амсуулдахань амта шэмтэншье болобогүй. Нэгэ хонинай нойтон арһые зуун хүнэй ээлжээ ээлжээгээр, дам дамаа гар дээгүүр гүйлгэн, нүгөөдэ захадаа гаргатарнь эд эдеэн болоод байба.

Тэрэ мэтээр нэгэ хоногой турша соо зуун хонинай мяхан дууһан эдигдээд, садаһаншье хүн байбагүй. Зуун хүхүүр архиһаа дуһалшье үлэнгүй уугдажа, һогтоһоншье хүн харагдабагүй. Зуун хонинай нойтон арһан элдэгдэжэ дүүрээд, татахада хүхинэн хахинан, һунан агшан байба.

«Гомдолто хүн гурба дабтаха еһотой юм агша» гэжэ Гүмэн-Сэсэн хаан бодоод:

— Далан долоон дангинатай агшаб. Тэдэнэрэй дундаһаа басагыем татажа, танижа абаал һаа абаарайт, үгыл һаа үгыл— гэжэ һүүлшынгээ таабари хэлэбэ.

Дүрбэн хаашуулай тайжанар хаанай уужам дэлюун ордон соо зэргэлээд байһан далан долоон дангинарые шэртэн хаража, нэгэ сэбэр гэһэнээ шэлэн абаад гаранад. Зарим тайжанарай эгһэө хоер гурбаарыше хүтэлөөд гараха ябадал үзэгдэбэ. Тэдэнэрэй нэгэниинынье хаанай басага танижа абаагүй байба ха.

Уран-Тангариг хэды сэсэн мэргэншье һаа, хаанай басагые бэшэ дангинануудһаа илгаруулан танин абажа бирахагүй хэбэртэй байба. Тиимэһээ Гүнжэ Ногоон дангинын аягаша басагантай зорюута танилсаба.

— Хаанайнгаа басагые намда заажа үгыт,— гээд һалаба һандабагүй.

— Хаанай мэргэн толи яаха аргагүй мэдэдэг юм. Хэрбээ минии хэлээ һаамни, хаан мэргэн толидоо хараад, минии толгойе абуулхал байха,— гэжэ тайлбарилан тэрэ басаган огто арсаба.

— Би мэргэн толидо мэдэгдэхэгүй арга олохо байнаб,— гээд, Уран-Тангариг аягаша басагые гуйба.

— Тиимэ арга хэжэ шадахал һаашни, би туһалжа үзүүжэм даа,— гэбэ.

Уран-Тангариг гүнзэгы нүхэ малтаад, тэрэнээ бүтүүгээр бүглэбэ ха. Нүхэнэй шанха дээрэнь гурбан шулуун дүли зоогоод, уһатай тогоо табиба ха. Тэрээн соогоо далан зүһэнэй шубуудай үдэ, ноохо хэжэрхибэ. Нүхэн сооһоо эзэд хоолой-сорго тогооной овороор өөдэнь гаргажархиба ха.

Аягаша басагые нүхэн соо һуулгаад, эзэд сорго-хоолойгоор хаанайнгаа басаган тухайда хэлэрэй гэжэ захиба. Уран-Тангариг ээд хоолой-сорго шэхэндээ барьяад, тэрэ басаганда хэлүүлбэ.

— Тиимэ дээдэ захадашье, тиимэ доодошье захада бэшэ, далан долоон дангинын дунда, баруун хасартаа тон заахан мэнгэтэй басаган һууха. Тэрээниие барижа абаал һааш, хэрэгшни бүрин бүтэхэл байха даа,— гэжэ аягаша басаган үнэн зүрхэнһөө хэлэжэрхибэ ха.

Хаанай ордон соо Уран-Тангаригай ороод, наринаар шэртэн гэтэн байхадань, далан долоон дангина нэгэ үнгын хубсаһаар хубсаланхай; хэнииеньшье хэн гэшэгүй, алинииеньшье алин гэшэгүй, иишэншье таби тиишэншье таби аб-адлихануудбайба.

Аягаша басаганай хэлээшэ еһоор тэг дундуур байгаа баруун хасартаа үлэ мэдэг мэнгэтэй басаганай баруун гар дээрэһээ бахим барижа, үгэ дуугүй хүтэлөөд, газаашаа гарашаба гэхэ.

Гүмэн-Сэсэн хаан гайхахысаа гайхаад:

— Хүнэй заажа үгөөгүйл һаа, басагыем хэзээдэшье танижа абахалгүй байгаа!— гэжэ сухалдаад, эрхы хургаараа эмирэн байжа, мэргэн толидоо хаража үзэбэ ха.

Мэргэн толи дээрэнь:

«Гурбан шулуун уулэ байна. Гурбан шулуун уулын орой дээрэ уһан далай тогтонхой. Тэрэ далай соо далан үнгын шубууд тамаржа ябана. Тэрэ багта газар дороһоо эмэ шолмос ээд хушуугаараа далайе ходоро харбажа, басаганайтнай тухайда хэлэжэ үгэһэн байна» гэжэ уншагдажа байба.

Гүмэн-Сэсэн уур сухалаар халин:

— Энэ мэргэн толи гээшэмни юумэ мэдэхэгүй юм байна. Энэ хэлэгдэгшэ юумэн хуу хуурмаг. Тэрэ мэтэ юумэн энэ дэлхэй дээрэ үзэгдөө, дуулдаагүй юм!— гэжэ сухалдаһандаа, мэргэн толиео уһа руу хаяжархео юм гэхэ.

Хаан хүн хэлэһэн үгэдөө торожо, Гүнжэ Ногоон дангинаяа Түбэдэй хаанай тайжада үгэхэ баатай болобо.

«Энэ Уран-Тангариг гээшэ шэг шарайгаар сэбэршье, ой ухаанда сэсэн мэргэншье хүн байна. Басагыемни Түбэдэй хаанда хүргэнгүй, уураг тархиинь эрьюулжэ, үгэ хүүртээ оруулаад, өөрөө эзэлжэ болохо аа гү?— гэжэ һэжэг түрөөд, хаан Уран-Тангаригые хэдэн хүнтэйнь баряандаа байлгаба.

Гүнжэ-Ногоон дангина басагаа Түбэдэй хаанда мордохуулхадаа, Уран-Тангаригай удаалагша хүндэ тушаажа үгөөд, сэрэг сууртӓйнь үдэшэбэ ха.

Уран-Тангаригые һайн сэбэр байрада байлгадаг, шэмэтэ эдеэ хоолоор хангадаг байба.

Уран-Тангариг уур сухалаар халибашье һаа, хаанай шэбээн сооһоо мултарха аргагүй байба.

Тиигэжэ байха зуураа, Уран-Тангариг нэгэ арга наринаар бодоһонойнгоо һүүлээр, үхэрэй нойтон арһа нюусаар оложо, тэрэнээ дэбисхэр дороо хэдэ хэдэн хоногой туршада дээрэнь хэбтэжэ ужеебэ ха. Гэр бараан соонь хүнэй орожо боломоор бэшэ, тон умхай муухай үнэртэй болошобо.

— Би ехэ хүндэ үбшэндэ дайрагдабаб. Намда туһа хүргыт,— гэжэ Уран-Тангариг хаанда хандаба.

Хаан гурбан бэрхэ эмшэнэйнгээ эгээн багыень эльгээбэ ха. Бага эмшын эм домоо абаад, Уран-Тангаригай байрада оромсоороо, умхайдань тэсэжэ ядаһандаа, дэгэлэйнгээ хамсыгаар хамар амаа бүглэжэ, үүдэндэнь зогсошобо.

— Байза, халдабарита үбшэндэ харбуулһан дээрэһээ мининшни гэр соо хүнэй байшагүй умхай болсошоо. Гэрэй газаа тээ байжа намайе эмшэлхэ болобо гүт даа,— гээд, Уран-Тангариг тэрэ эмшэниие газаа гаргаад, утаһанай үзүүрыень гүлгэ нохойн һабарта уяад, нүгөөдэ үзүүрыень газаа байһан эмшэндэ барюулба.

Бага эмшэн утаһаараа шагнажа үзөөд, хаандаа ерэжэ нигэжэ хэлэбэ:

— Шагнажа үзэхэдэмни, араатын һудал сохилжо байна. Үбшыень таниха аргамгүй. Хүнэй гэртэншье оромоор бэшэ. Тадхай! Үмхэй гээшэнь яахын аргагүй даа. Одоо даа би эмшэлжэ шадахагүйб! — гээд буриба.

Хаан тэрээниие дуулахадаа ехэтэ һонирхожо, дунда эмшэнээ эльгээбэ. Уран-Тангариг тахяагай һабарта утаһа уяад, нүгөөдэ үзүүрыень газаа байгша эмшэндэ барюулба.

Дунда эмшэн барижа, шагнажа үзөөд:

— Би эмшэлжэ шадахагүйб. Шубуунай һудал сохилжо байна. Үбшэнэйнь шалтагаание элирүүлжэ шадахагүй байнаб,— гэжэ баһа хаанда мэдүүлбэ.

Хаан ехэ эмшэнээ эльгээбэ ха. Уран-Тангариг утаһанай нэгэ үзүүрыень столой хүлдэ уяад, нүгөөдэ үзүүрыень газаа байһан ехэ эмшэндэ барюулба.

Ехэ эмшэн тэрээниие шагнажа үзөөд, хаанда ерэжэ мэдүүлбэ.

— Энэ хүн ехэл үбшэндэ нэрбүүлһэн байна. Һудалынь модон болошонхой. Яагаашье жэгтэй үбшэн гээшэб! Би аргалжа шадахагүй байнаб,— гэбэ.

Тиихэдэнь хаан ехээр гайхаһандаа, өөрөө Уран-Тангаригай байрада ерэжэ, ама хамараа адхан байгаад:

— Иихэдээ танда юун хэрэгтэй болоноб?— гэбэ.

— Намда гү? Танай эрхим һайн эмшэд намда туһа хүргэхэ гэжэ оролдобошье һаа...— гэжэ дуугарба.

— Мэдэнэм,— гэжэ Гүмэн-Сэсэн үгыень таһалдуулба.

— Өөрынгөө орон нютагта байхадаа, энэ үеэр орон дэлхэйн уула сабдагуудта тахил үргэдэг байһан хүм. Мүнөө тэдэнэрни намһаа тэрэ эдишээ нэхэжэ, гани галзуу боложо, элдэб үнгөөр хорложо байна ха даа,— гэжэ Уран-Тангариг тэндэһээ мултарха аргаяа бэдэржэ, зорюута хуурмагаар хаанай тархиие эрьюулэн, еолон, хүндөөр амисхална.

— Манай нютагта тэрэ тахилаа хэжэ шадаха гүт?— гэбэ.

— Уула сабдагуудай хорин бээрын газарһаа хүншүүгэй үнэр мэдэдэг хадань, боломоор гү гэжэ һанагдана. Тиимэ тахилай хэрэгсэлые гүйсэд хангажа үгөө һаатнай, нэгэ хэрэг бүтэжэшье болохо байна,— гэжэ Уран-Тангариг үнэгэн мэхэ гарган дуугарба.

— Юун хэрэгтэй болохоб, тэрээниие гүйсэдхэжэ шадахаб.

— Нэгэ томо торхоор дүүрэн хонинай дэлюунэй шуһан. Нэгэ шуудайгаар дүүрэн торго хоргойн үйгааг хэрэгтэй. Зуун хонинай шаруулһан мяхан. Зуун хүхүүр архи. Зуун хурдан гүйгөөшэ — адуун дээрэхи архан хүлэгүүд. Намайе хаража манажа ябаха танай зуун харуулшан хэрэгтэй болохо. Тэрээнһээ бэшэ юуншье намда хэрэггүй,— гэбэ.

«Бараг лэ ха даа» гэжэ Гүмэн-Сэсэн хаан үгэ дуугүй зүбшөөгөөд, тэрэ эрилтыень гүйсэдхэхэ гэжэ удаалагша ахамад түшэмэдтөө даалгабари үгэбэ.

Ордоной дэргэдэхи хонидоо алаад, дэлюунэй шуһа шахажа, торхо руу гоожуулжал байба. Ордон шадархи хонинай дууһахадань, ахамад түшэмэдэй хонидые барижа эхилбэ. Ахамад түшэмэд аман соогоо гүбэнэлдэн шэбэнэлдэн, «хараал муута хаан байнаш даа! Газар гэшхэхэ гансахан хонидомнай оруулхань гү?» гэлдэжэ байгаад доро дороо сухалданад.

Ахамад түшэмэдэй харьяата хонидой дууһахадань, дэлюунэй шуһан арайхан гэжэ тогоо торхо дүүрэбэ.

— Хэлсээтэ еһоороо ордон соохи торго хоргойгоо галдажа, үйгаагыень шуудай руу хэжэл байба. Торго хоргойн зарим үйгаагынь хии һалхинда хиидэжэ, сэнхир сэгээн агаараар тамаран, эрбээхэй шэнгеэр элин халин ошоно. «Ямар садаха сайхагүй ело гээшэб!» гэлдэн ахамад түшэмэд хаан түрүүтэйгээ уур сухалаа хүрэжэ, ордон соогоо хүргашье ореохо торго хоргой үлөөнгүй галдахадань, шуудайнь дүүрэһэн мэтэ болобо.

— Зай, Уран-Тангариг, хэрэгтэй юумыетнай гүйсөөбэ гээшэбди. Саашаа танай дуран ааб даа! — гэжэ Гүмэн-Сэсэн хаан ехээр хороо бусалбашье, арайхан бэеэ барижа наагуурханаар миһэд гэбэ.

— Һайн бэлэйт! Бэеынгээ элүүр энхэ болоходонь энэ яла енхытнай тухай хөөрэлдэхэл байхабди,— гэжэ Уран-Тангариг хэлээд, «хэмнай хэнээ баряанда һуулгагша ааб» гэжэ бодоно. Тахил тайлгын хэрэгсэлэй юумэнүүдые сүм абаад, арба шахуу өөрынгөө хүнүүдые дахуулан, баруун урда зүг барижа, үндэр уула тээшэ шуумайба ха.

* * *

Уран-Тангариг уулын оройдо гараад, орон нютагаа ошохо харгы замые нюдэнэйнгөө үзүүрээр хилам гэжэ хараһанай һүүлээр, оог хуугай табин, онго оруулһан хэбэр үзүүлжэ, элдэб эсын юумэнүүдые аманда орохысоо дурдан байба ха.

— Зай даа, орон нютагаймни эзэн болохо уула сабдагуудни тайлга тахилһаамни ама аманһаа амсажа хүртэбэ гээшэ,— гээд, зуун хонинай шаруулһан мяха тэбшэ тэбшээр харуулшадайнгаа урда табижа үгэбэ.

— Манай нютагай заншалаар зошод түрүүлжэ, хүндэһөө хүртэхые гуйнаб!— гэбэ. Харуулшад шараһан булаһан мяха эдиһэндээ уданшьегүй амаа ехээр ангажа, хүхүүртэй архи тээшэ дабшан, шүлһөө таһа залгинад. Ууха гэхэдэнь, тэндэ уһа саһаншье байбагүй.

«Энэ үеэр айлшадаймнай досоо ямар боложо байна ааб гээд, Уран-Тангариг зуун хүхүүр архияа нэгэ нэгээрнь тэдэнэрэй урда табиха зуураа:

— Халуунайхиие амаа дэбтээжэ һууха датнай болохо. Ехэ ехээр балгажа бү һогтогты. Һүүлдэнь намда һаад түбэг бү үзүүлээрэйт! — гэжэ дура буляамаар зорюута дуугарба.

Гүмэн-Сэсэн хаанай харуулшад ундаа ехээр хүрэһэндөө, хүхүүртэй архияа хүхэжэл луубад. Тиигэжэ һууһаар тэдэнэр һогтожо, һууһаниинь һууһан газартаа, хэбтэһэниинь хэбтэһэн газартаа бүхөөр нойрсошобод ха.

«Харин хаанай тагнуул элшын али мэхэ гохые даа» гэжэ бодоод, Уран-Тангариг тэдэнэй һогтоһон һогтоогүйень наринаар шалгаһанайнгаа һүүлээр, ябаха саг дүтэлөө гэһэн тэмдэг өөрынгөө хүнүүдтэ һэмээхэнээр үгөөд, һайн һайн моридыень унаад, зуугаад шахуу адуун хүлэгүүдыень ургаар дараад, огторгойдо хүрэмэ улаан тооһо бушхуулан, орон нютаг тээшээ харайлгабад ха.

Харгы замда эсэһэн тулиһан моридоо аса хяагтай атар ногоондо табяад, амар моридоо һэлгэжэ унаад, хии мэтэ хиидэжэ, хэрмэн мэтээр гулдиран ябашаба ха.

Гүмэн-Сэсэн хаанай хүргүүлжэ ябаһан Гүнжэ-Ногоон дангинын газараа тэгнэхэ үедэнь Уран-Тангариг хүсэжэ ерээд:

— Зай, таанарни харгы замдаа зобоо тулаагүй, һайн ябаба гүт?— гэжэ урин дулаанаар хандаба.

— Бараг, гэмгүй дабшабашье һаа, танайнгаа гээгдэшэхэдэ һанаа зобонги ябаба гүб даа,— гээд, Гүнжэ Ногоон дангина илдамханаар харюусаба.

— Намда һанаа сэдьхэлээ зобохо, яагаашье һайхан һанаатай хүүхэн байба гээшэбта,— гэжэ дангинын һанаа сэдьхэлыень бүри хүдэлгэн хөөрөөд,— танай хаан абатайтнай нэгэ ш[illegible] хэрэгээр хөөрэлдөөд, танһаа [illegible]дэн алдаба гээшэ гүб даа,— гэбэ.

— Ямар тиимэ шухала хэрэг байбаб?— гэжэ дангина һонирхон асууба.

(Түгэсхэлынь удаадахи номерто гараха).

ЗҮБӨӨР ХУБААРИЛАГДАНА ГҮ?

У У М-кт
95294 90
18 Января
Столовая №9
Алексеевой В. С.
95706 90
23 января
столовая №9 обком
Алексеев
95298 90
18 января
Гостиница „Октябрьская“
Алексеев

Сосиски мол. в/с — №14-1
Русская вар в/с — №9-2
Печень гов мор — яиц №2-1
Мясо говяд 1к мор
Мясо баран. 1к мор
Свиная спинка 1к 2к мор
Языки гов. мор

яиц №14-1
№9-2
№2-1

Свинина б/ш 2с мор — 85 17,20
Печень гов охл — яиц №1-1 — 15,51,40
Говядина 1к мор — 243,2 190,70
Баранина 1к мор — 28,4 179,85
Языки гов мор — 14 2,80
Русская вар в/с — №14-1 №9-1 — 66,2 22,40
Сосиски молоч. в/с — №9-1 — 16,4 2,40
Сервелат к/в в/с — №14-1 — 26 9,30
Куры гов вырезка — №1-1 — 35 2,80
Печень конск. мор — 11 0,60

яиц №1-2
№14-2
№9-2

РЕСПУБЛИКЫН НИИСЛЭЛ ХОТЫН АППАРАДАЙ ЗАРИМ ХҮДЭЛМЭРИЛЭГШЭДЭЙ ӨӨҺЭДЫГӨӨ ЯМАР ЭДЕЭ ХООЛООР ХАНГАДАГ БАЙҺАН ТУХАЙ

МҮНӨӨДЭР манадай толилһон документнүүдэй буулгабаринууд һунгагшадай городской клубай правленидэ дамжуулан үгтэһэн байгаа. Энэ хадаа номенклатурна бюрократиин хуули бусаар хүндэ ямбада хүртэдэг хүнүүдэй документнүүдэй буулгабари манай комиссида үгтөө бшуу. Хэды аюултай байгаашье һаань, тэдэ хүнүүд маанадта эдэ документнүүдые дамжуулан үгөө. Дамжуулан үгөө хадаа тэдэ тон ехээр һанаагаа зобожо, дураа гутана гэжэ ойлгохоор.

Һүүлэй һаранuудта агууехэ орон соогуурнай «областной революцинуудай» долгиной мушхаран байхадань, арадай хүзүүн дээрэ өөһэдтөө «амтатайхан ажабайдал» эмхидхэһэн зарим партийна болон совет аппаратчигуудай ажабайдалые гэршэлһэн шэнэ шэнэ мэдээнүүд бүгэдэ арадай анхаралда табигдана. Мүнөө бидэ эдэ бүгэдые һонирхон уншанабди. Элдэб гоё мебелиин табигдаһан, ханадань, поол дээрэньшье гоё һайхан ковернуудые, үлгэһэн, дэбдиһэн гүрэнэй дачануудые, «агнууриин гэрхэнүүд» гэжэ нэрлэгдэһэн байшангуудые манда харуулдаг болонхой.

Эдэ бүгэдые хараад, маанадые хэды ехээр мэхэлдэг байгааб гэжэ һанахадаа, досоо уйтаржа, уйдхар гашуудалда эзэлэгдэн, дураа гутахаш. Ендэр дээрэһээ коммунизм байгуулжа байһан тухайгаа гоё гоо үгэнүүдээр мэдээсээд, харин трибунаһаа гадуур ноедой өөһэдынгөө ажабайдалые бүри гоё һайхан, баян дэлгэр болгоходонь боро юрьеэнэй хүнүүдэй амталжашье үзөөгүй элдэб хоморой шухаг эдеэ хоол амтархан эдижэ байхадань, дураа гутангүй яахабта.

Тогтошоһон үе сагай бидэбди, обществаын сүсэгы бди гэжэ бгеэ тоолодог хүнүүдэй зан ябадалай талаар хэды ехээр доройтоһые эдэ саарһанууд гэршэлэн харуулнаб даа. Хубилгаан шэнэдхэлгын уряа лозунгнуудай дэлгэржэ байгаашье һаа, ноедые хангаха талаар тусхай буфедүүд Буряадта хүдэлжэ үргэлжэлһөөр гэжэ элдэб хүнүүд һунгагшадай клубай түлөөлэгшэдтэ үниһөө хойшо хөөрэжэ үгэдэг һэн. Нэгэ тусхай буфет «Октябрьская» гостиница соо хүдэлдэг. КПСС-эй обкомой болон горкомой байшангууд соохи буфедүүдтэ саг үргэлжэ эдеэ хоол наймаалагдадаг. Зүгөөр Сотниковой правительствын дачануудай нэгэ байшан соо дээгүүр ноедто эдеэ хоолой эгээл гол магазин хүдэлдэг. Бидэ эдэ бүгэдэн тухай мэдэхэбди. Гэбэшье тусхай эдеэ хоол хубаарилжа, тэндэ таһалгарягүйгөөр худалдадаг байһан тухай тодорхой гэршэнүүдые удаан саг соо абажа ядаабди. Республикын хүтэлбэрилхы эмхи зургаануудые хангадаг 9-дэхи столово болон баазануудта манай комиссида ойлгохын аргагүй худхажархиһан документаци дурадхадаг байба. Республика дотор тусхай буфедүүд хүдэлхөө болинхой гэжэ хүдэлмэришэдтэй нэгэ уулзалгын үедэ КПСС-эй обкомой нэгэдэхи секретарь А. М. Беляков найдуулаа һэн. Энээндэ этигэхэгүй болоно гүбди? Этигээгүй байханъ аягүй шэнги...

Эд бараанай транспортна накладной саарһанууд дээрэ табигдаһан һарын тоонуудые таанадай анхаралда дурадханабди — январиин 18, 25, 30... Сотниковой дачада четверг бүхэндэ асардаг продуктнуудай багсаамжалан абтаһан меню иимэ байна:

үхэрэй мяхан (килограммынь 2 түхэриг 80 мүнгэтэ),

ородой шанаһан колбаса (2 түхэриг 90 мүнгэтэ),

Одессын сонгооһон колбаса (2 түхэриг 70 мүнгэтэ),

ветчина (4 түхэриг 20 мүнгэтэ)

дээдэ сортын сервилат (9 түхэриг 30 мүнгэтэ),

дарницка балик (4 түхэриг),

сосиска (2 түхэриг 40 мүнгэтэ)

московско шейкэ (3 түхэриг 70 мүнгэтэ),

карбонат (4 түхэриг 20 мүнгэтэ),

үхэрэй эльгэн (1 түхэриг 40 мүнгэтэ),

тагалсаг (30 мүнгэтэ),

I категориин үхэрэй мяхан (1 түхэриг 90 мүнгэтэ),

үхэрэй хэлэн (2 түхэриг),

I категориин хонинoй мяхан (1 түхэриг 79 мүнгэн),

гахайн мяхан (1 түхэриг 87 мүнгэн),

үхэрэй уушхан (46 мүнгэтэ).

Бидэ январиин 25-най накладнойһоо таамагаар энээние абаабди. Ямаршье четверг бүхэндэ иишэ элбэгээр эдеэ хоол асардаг гэжэ этигэхэдэтнай болохо. Талон абадаг республикын жиирэй хүн зондо орходоо тэдэмнай эдеэ хоол бардамаар абадаг байна. Тиихэдэнь бидэ талоноор 0,8 грамм колбаса, 1 килограмм мяха, 2 баанха тушенка абанабди.

Пятница болон субботын үдэрнүүдтэ Уточкина падь — Улаан-Үдэ гэһэн замаар хара «Волгонууд» иишэ тиишээ гүйлгэлдэжэ, салонууд болон багажнигууд соогоо манай зүүдэндээшье хараагүй эдеэ хоол ашаад ябадаг. Городой захын дача дээрэ эдеэ хоол абажа үрдеэгүй хүнүүдтэ бусад арга боломжонууд бии гэжэ бидэ дурдаа һэмди. Документнүүдые харахада, үдэр бүхэндэ шахуу тиишэ эдеэ хоол абаашадаг байна.

Жэшээлхэдэ, авиазаводой хүдэлмэришэдэй столоводо эльгээдэг мяханай продуктнуудай накладной саарһые хараад, Сотниковой дачын накладнойтой сэсуулжэ үзэхэдэ, хэды ехэ илгаатайб гэжэ ойлгожо абахань хүшэр бэшэл. Столоводо тэд ондоо эдеэ хоол эльгээгдэдэг байна. Товаро-транспортна документнүүд соо хараад үзэхэдэ, гансал нугаһан гэжэ бэшэгдэнхэй. Заримдаа дальбараанууд гү, али тииһээ тиитэрээ нэгэниинь 11 мүнгэтэ (зүһэм хилээмэнэй хахадта) московско дальбараанууд гэжэ бэшэгдэнхэй. Январиин нэгэ накладнойе уншахадамнай, иигэжэ бэшэгдэнхэй байба: «үхэрэй һүүлнүүд». Иигэжэ уншаад, урмаа хухараагүй байхын аргагүй.

Арад бүхэн өөрынгөө правительствын нэрэдэ хүрэмэ байгаа юм бээ гэжэ бидэ хэлээ бэшэбди. Гэхэ зуура, арад зон эдэбхи үүсхэл гарганагүй гэжэ гэмнэдэг байна. Дээрэ дурдагдаһан мэдээнүүдые олондо мэдээсэхэдэмнай, дураа гутан буруушаажа магад. Мүнөө бүхы орон соогуурнай хубилгаан шэнэдхэлгын һэбшээн шангадажа эхилэнхэй. Партиин ЦК-гай февралиин Пленум эрид шууд шиидхэбэринүүдые баталан абаад байна бшуу. Тиимэһээ тогтошоһон үе сагтай эсэслэн хахасажа, абяа шэмээгүй байха аргамнай һалаал.

С. НОВОСЕЛОВ,
һунгагшадай клубай правлениин гэшүүн, СССР-эй арадай депутат С. Г. Шапхаевай туһалагша-секретарь.

РЕДАКЦИҺАА: Энэ номерой бэлдэгдэжэ байхадань, правительствын дачануудые хүүгэдэй санатори болгон дамжуулан үгэхэ тухай мэдээсэл ерээ. Энэмнай демократизациин үшөө нэгэ илалга, бидэ энээндэ баяртанабди.

Энээниие ямараар сэгнэлтэйб!

ТЕАТР ОПЕРЫ И БАЛЕТА
Концерт народного ансамбля восточного танца «Лотос» и детской студии «Булжамуур» —в 19.

РУССКИЙ ТЕАТР ДРАМЫ
СЕСТРИЦА АЛЕНУШКА И БРАТЕЦ ИВАНУШКА—в 12, СРОК ПРОЖИВАНИЯ ОКОНЧЕН (для зрителей старше 16 лет) — в 19-30.

«ДРУЖБА»
РАЗ, ДВА — ГОРЕ НЕ БЕДА—в 10, ЛЮБИ И ВЕРЬ (2 серии)—в 12, 15, 18-10, 20-50.

«РОДИНА»
НА ЗЛАТОМ КРЫЛЬЦЕ СИДЕЛИ—в 10, 16, СПАЛЬНЫЙ ВАГОН—в 14, 18-10, 21-50, В ДЖАЗЕ ТОЛЬКО ДЕВУШКИ—в 12, 20.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал—ЗАТЯНУВШАЯСЯ РАСПЛАТА (2 серии)—в 10, 12-40, 15-20, 18-10, 20-50. Зеленый зал—БЕЙ ПЕРВЫМ, ФРЕДИ!—в 9-40, 14-20, 19, МЕСТЬ И ЗАКОН (2 серии)—в 11-30, 16-10, 20-50.

«ЭРДЭМ»
МУЛЬТФИЛЬМЫ—в 9-40, 12-50, КОРОТКОЕ ЗАМЫКАНИЕ — в 11, 14-20, ПОЛЕТ НАВИГАТОРА—в 16-10, 18, 20-10, 21-40.

«ОКТЯБРЬ»
ДО ПЕРВОЙ КРОВИ—в 9-50, 14, ЗИТА И ГИТА (2 серии)—в 11-30, 15-40, 18-20, 20-50.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:

670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. Телефоны: зам. редактора —2-34-06, секретариата —2-34-41; отделов: идеологический —2-43-23, социально-экономических проблем —2-43-23, писем и образования, переводов —2-40-57, корректорская —2-35-74.

ДОЛООН ХОНОГТО НЭГЭ УДАА СУББОТЫН ҮДЭРНҮҮДТЭ ГАРАДАГ.

Газета отпечатана в республиканской типографии Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли, г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35. Н-04347.

Редактор Александр ДРУЖИНИН.